

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra práva

Bakalářská práce

Formy náhradní rodinné výchovy v právní teorii a praxi

Romana Večeřová

© 2017 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Romana Večeřová

Podnikání a administrativa

Název práce

Formy náhradní rodinné výchovy v právní teorii a praxi

Název anglicky

Forms of foster care in legal theory and practice

Cíle práce

- zpřehlednění současných forem náhradní rodinné výchovy
- přiblížení problematiky pěstounské péče
- zjištění, která forma je finančně nejvíce a nejméně náročná pro stát
- zhodnocení současného stavu tzv. "profesionálních pěstounů"
- navržení optimálních řešení zjištěných nedostatků

Metodika

- 1) studium právních předpisů
- 2) studium odborné literatury a článků
- 3) osobní šetření
- 4) konzultace se zaměstnanci z Odboru sociálních věcí

Doporučený rozsah práce

30-40 stran

Klíčová slova

pěstounská péče, pěstouni, děti, klíčový pracovník, SOS dětská vesnička

Doporučené zdroje informací

Hana Kubíčková – Dítě – rodina – instituce aneb jak neztratit budoucnost
Prof. PhDr.Zdeněk Matějček, DrSc., Doc.MUDr. Zdeněk Dytrych, DrSc., Jak a proč nás trápí děti, Praha,
Grada, 1997
www.dobrarodina.cz
www.mpsv.cz.
zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně

Předběžný termín obhajoby

2016/17 LS – PEF

Vedoucí práce

Ing. JUDr. Pavel Pikola, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra práva

Elektronicky schváleno dne 27. 10. 2015

JUDr. Jana Borská

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 10. 11. 2015

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 14. 03. 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Formy náhradní rodinné výchovy v právní teorii a praxi" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 14. 3. 2017

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala JUDr. Ing. Pavlu Pikolovi, Ph.D. za jeho cenné rady a připomínky, které mi napomohly při zpracování této bakalářské práce.

Formy náhradní rodinné výchovy v právní teorii a praxi

Souhrn

Bakalářská práce se zabývá problematikou náhradní rodinné výchovy na území České republiky. Teoretická část pojednává o jednotlivých formách náhradní rodinné výchovy a o jejich zakotvení v legislativě ČR. Pro komplexnost je v této části okrajově zmíněna i péče ústavní.

Praktická část je zaměřena především na pěstounskou péči, jakožto nejrozšířenější způsob náhradní rodinné péče. V úvodu této části jsou uvedeny vybrané statistické údaje, týkající se této oblasti. Jedním z uvedených údajů je také počet vyplácených dávek pěstounské péče, které jsou součástí dávek státní sociální podpory a tedy jsou zahrnuty ve výdajích státního rozpočtu. Poslední kapitola je věnována zhodnocení současného stavu pěstounské péče na přechodnou dobu, které bylo realizováno pomocí dotazníku určeného přímo samotným pěstounům.

Klíčová slova: rodina, sociálně-právní ochrana dětí, pěstounská péče, pěstouni, děti, dávky pěstounské péče

Forms of foster care in legal theory and practice

Summary

This bachelor thesis deals with the issue of foster care in the Czech Republic. The theoretical part describes various forms of foster care and their inclusion in the legislation of the Czech Republic. The institutional care is marginally mentioned to achieve the complexity of this topic.

The practical part is focused on family foster care as the most popular method of foster care. In the introduction, this section provides selected statistical data relating to this area. One of these data is the number of paid out foster care benefits that are part of the state social support and therefore are included in the state budget expenses. The last chapter is dedicated to the evaluation of the current state of foster care for a temporary period, which was implemented by the means of a questionnaire addressed directly to foster parents.

Keywords: family, social and legal child protection, family foster care, foster parents, children, foster care benefits

Obsah

1 Úvod.....	10
2 Cíl práce a metodika	11
2.1 Cíl práce	11
2.2 Metodika	11
3 Význam rodiny	12
3.1 Funkce a dysfunkce rodiny	12
4 Sociálně-právní ochrana dětí	15
5 Formy náhradní výchovy	19
5.1 Náhradní rodinná péče	19
5.1.1 Osvojení	20
5.1.2 Pěstounská péče	23
5.1.3 Poručenství.....	29
5.1.4 Opatrovnictví	30
5.1.5 Svěření do péče jiné Fyzické osoby než rodiče	31
5.2 Ústavní péče	32
5.2.1 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	34
5.2.2 Zařízení, ve kterých je prováděn výkon ústavní výchovy	34
5.2.3 Další formy ústavní péče	35
6 Praktická část	36
6.1 Náhradní rodinná výchova v číslech	36
6.1.1 Statistika náhradní rodinné péče na území České republiky	36
6.1.2 Statistika pěstounské péče v České republice.....	37
6.1.3 Počet vyplacených dávek pěstounské péče na území České republiky	39
6.2 Zhodnocení současného stavu tzv. profesionální pěstounské péče.....	41
6.2.1 Cíl průzkumu	41
6.2.2 Metoda průzkumu	41
6.2.3 Charakteristika respondentů	42
6.2.4 Výsledky dotazníkového šetření	42
6.3 Shrnutí	48
7 Závěr.....	49
8 Seznam použitých zdrojů	50
9 Seznam obrázků	52
10 Seznam tabulek	52

11 Seznam zkratk	52
12 Přílohy	53
12.1 Příloha č. 1 – Dotazník.....	53

1 Úvod

Rodina je základní stavební jednotkou každé společnosti a zároveň místem, kde jsou dítěti uspokojovány všechny jeho potřeby. V současné době však bohužel existuje mnoho případů, kdy je dítě zanedbáváno či dokonce týráno. V tomto případě hraje důležitou roli stát, který má za úkol chránit práva těchto dětí a zabezpečit jim vhodnou náhradní péči. S tímto nelehkým úkolem mu pomáhají orgány sociálně-právní ochrany dětí, které také rozhodují, do jakého typu péče bude dítě svěřeno. Péče o opuštěné či ohrožené děti může být vykonávána prostřednictvím jednotlivých forem náhradní rodinné péče, do nich patří např. poručenství, pěstounská péče či osvojení nebo může být dítěti nařízena ústavní výchova.

Problematika náhradní rodinné péče je v současné době hojně diskutovaným tématem, a to zejména od roku 2013, ve kterém nabyla účinnosti novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Tato novela klade důraz zejména na to, aby dítě mohlo vyrůstat v rodinném prostředí a časem byla úplně zrušena ústavní výchova. V této souvislosti se do popředí se dostává zejména pěstounská péče na přechodnou dobu, která je médií označována jako tzv. „profesionální“. Toto označení je ale chybné, protože ve své podstatě je každá pěstounská péče profesionální.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem této bakalářské práce je zpřehlednit současné formy náhradní rodinné výchovy, detailně čtenáře seznámit s problematikou pěstounské péče a se změnami, které v této oblasti nastaly v roce 2013 po novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Mezi další cíle pak patří i zmapování ekonomické stránky pěstounské péče a určení její finanční náročnosti pro státní rozpočet. V neposlední řadě je cílem této práce zhodnotit současný stav pěstounské péče na přechodnou dobu a stanovit hlavní výhody a nevýhody, které tento relativně nový institut přináší.

2.2 Metodika

Teoretická část bakalářské práce bude zpracována zejména na základě studia odborné literatury a článků, týkajících se problematiky náhradní rodinné péče a současně také studia právních předpisů, jenž tuto problematiku upravují. Zejména se jedná o zákon o sociálně-právní ochraně dětí, zákon o rodině a Nový občanský zákoník.

Praktická část této práce pak bude realizována pomocí osobního šetření v podobě dotazníku, který bude určen přímo pěstounům přechodné pěstounské péče. Pro zjištění finanční náročnosti pěstounské péče bude stěžejní studium statistických ročenek z oblasti práce a sociálních věcí, které vydává Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. V průběhu tvorby bude práce konzultována se zaměstnanci Úřadu práce z Odboru sociálních věcí, pro lepší pochopení dané problematiky.

3 Význam rodiny

Rodina je bezesporu nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla již v dávných dobách, kdy se ještě člověk ani z daleka nepodobal tomu, jak vypadá dnes. Rodina nevznikla jen kvůli přirozenému rozmnožování daného druhu, ale především z potřeby své potomky chránit, učit a vzdělávat. Člověk byl v těch dobách nucen se bránit útokům divoké zvěře a odolávat nástrahám přírody, což by malé dítě samo nezvládlo a bylo by tak bez svých rodičů a rodiny odsouzeno k smrti. Dnes nás již nic z výše zmíněného neohrožuje, ale potřeba dítě chránit, učit ho a vychovávat jej v nás přetrvává dodnes.¹

Definovat rodinu, ať už z obecného nebo z odborného hlediska, je velmi těžké, neexistuje totiž žádné jednotné vymezení tohoto pojmu. Zákon o rodině nám hovoří zejména o instituci manželství a vztazích mezi rodiči a dětmi.² Upravuje jejich práva a povinnosti a stanoví jim vzájemnou vyživovací povinnost, podle které jsou rodiče povinni starat se o svoje dítě, dokud není samo schopno se živit a stejně tak ukládá dětem povinnost postarat se o své rodiče, pokud to budou potřebovat.

Rodina se ale neskládá jen z matky, otce a jejich dětí. Rodinu můžeme chápat jako systém, propojený jednotlivými lidmi ve vzájemných interakcích. Jako každý systém i rodina má své subsystémy, nejčastěji dány generační příslušností (prarodiče, vnoučata, atd.). Fungování rodiny jako celku ovlivňují nejen tyto subsystémy, ale také širší společenské systémy, do kterých patří příbuzenstvo, sousedé, přátelé a všichni ostatní, kteří rodinu denně obklopují a jsou s ní ve styku. Ovlivňovaná může být ale i z venku, a to širším okruhem institucí, jako jsou zaměstnavatel, škola, jesle, soudy, orgány péče o dítě, apod.³

3.1 Funkce a dysfunkce rodiny

Rodina ale nemá jen funkci reprodukční, má i několik dalších důležitých funkcí, kterými ovlivňuje nejen vývoj jedince uvnitř ale i celou společnost. Jsou to funkce:

- **Biologicko-reprodukční**, která má význam jak pro společnost, tak pro jedince, kteří rodinu tvoří. Společnost pro svůj rozvoj potřebuje stabilní reprodukční

¹ MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, s. 15

² Zákon č. 94/2963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

³ MATĚJČEK, Zdeněk. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Praha, 1992, s. 34-35

základnu, proto je v jejím zájmu, aby se rodil takový počet dětí, který tyto perspektivy naplní. V posledních letech je však pozorován spíše úbytek dětí a přibývá případů, kdy mladí lidé nechtějí děti vůbec.

- **Sociálně-ekonomická**, která chápe rodinu jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. Poruchy ekonomické funkce se projevují v hmotném nedostatku rodin, což bývá způsobeno nezaměstnaností a zvyšováním nákladů.
- **Ochranná**, která spočívá v zajišťování potřeb dítěte i ostatních členů rodiny
- **Sociálně-výchovná**, podle které je rodina první sociální skupinou, která učí dítě se přizpůsobovat a připravuje jej na vstup do praktického života.
- **Rekreační, relaxační a „zábavná“**, podle které by rodina měla mít volnočasové aktivity, kterým se budou všichni členové věnovat
- **Emocionální**, která je nezastupitelná ve výchově dítěte. Žádná jiná instituce totiž nedokáže vytvořit potřebné citové zázemí, pocit lásky a bezpečí.⁴

Všude, kde existuje funkce, se však může objevit i dysfunkce neboli porucha. Takto nefunkčních rodin existuje mnoho typů, rodiče výchovu nezvládají a dopouštějí se ve výchově dítěte chyb, patří mezi ně například:

- **Rodiče s deficitem**, tak nazýváme rodiče, kteří trpí chronickou mentální poruchou, či opakovanými zdravotními problémy a dítě zanedbávají. Dítě tak má tendenci už od raného věku přebírat za své rodiče zodpovědnost a snažit se o rodinu postarat. Protože je však nemožné, aby dítě zvládalo vést rodinu, cítí se následně provinile a neschopně a tyto pocity ho provází až do dospělosti.
- **Ovládající rodiče** se vyznačují naopak tím, že dítěti nedovolují dospět. Mají tendenci za dítě rozhodovat do dospělého věku a nedovolují mu se osamostatnit. Většinou tak činí ze strachu, že budou pro dítě nepotřební.
- **Rodiče alkoholicí**, kteří mají tendenci rodinu vést chaoticky a nepředvídatelně. Pokud dítěti něco slíbí, často to nedodrží. Na druhou stranu oni sami mají na zbytek rodiny vysoké nároky a jsou přísní. Očekává se, že členové rodiny budou problémy

⁴ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001

se závislostí držet v tajnosti, což znemožňuje pomoc zvenčí. Dítě se tak cítí frustrované, rozzlobené a nejisté.

- **Rodiče, kteří svým dětem ubližují.** Takové rodiny nazýváme jako afunkční. Patří sem slovní napadání, fyzické a dokonce sexuální násilí. Verbální útoky na dítě mají většinou podobu kritiky jeho vzhledu, inteligence nebo schopností. Někteří rodiče takto shazují své děti ze srandy, ale neuvědomují si, že i tak to na ně má negativní dopad. Definovat fyzické násilí je velmi těžké, protože každé dítě bylo někdy potrestáno i fyzicky. O týrání se jedná, pokud je dítěti ubližováno pravidelně a nepřiměřeně. Rodiče těchto dětí své chování ospravedlňují tím, že pouze chtěli, aby mělo dítě disciplínu. Týrané děti cítí zlost a v budoucím životě se necítí bezpečně a mají problém lidem důvěřovat. Nejhorším typem násilí na dětech je sexuální zneužívání. Jde o jakýkoli fyzický kontakt mezi dospělým a dítětem, který musí být udržován v tajnosti. Zneužívané dítě si chování dospělého klade za vinu a bojí se někomu se svěřit. Často si tato tajemství nechávají pro sebe až do dospělosti, což u nich vede k pocitům méněcennosti a sebepoškozování.⁵

Právě kvůli těmto nefunkčním rodinám existují orgány sociálně právní ochrany dětí, které mají za úkol děti z takovýchto rodin ochraňovat a pomáhat jim.

⁵ Dysfunctional Families: Recognizing and Overcoming Their Effects, *Kansas state University*, [online]. ©1993,1997[cit.2017-01-14].Dostupnéz:<https://www.k-state.edu/counseling/topics/relationships/dysfunc.html>

4 Sociálně-právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je cílená činnost, která má na starosti ochranu práv nezletilých dětí. Jde především o právo dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, právo na ochranu jeho zájmů i jeho jmění či právo na zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě pocházející z nefunkční rodiny. Pro účely zákona o sociálně-právní ochraně se dítětem rozumí nezaopatřená osoba⁶.

Hlavními orgány, které zajišťují sociálně-právní ochranu jsou:

- a) krajské úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) obecní a újezdní úřady (ustanovení pro obecní úřady platí i pro újezdní úřady),
- d) ministerstvo,
- e) Úřad,
- f) Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hl. město Prahu

Sociálně-právní ochranu dále zajišťují obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, pokud jsou pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany. Nejvíce povinností ukládá soud obecním úřadům obcí s rozšířenou působností a obecním úřadům, které mají možnost bezprostředně sledovat výkon sociálně-právní ochrany dětí a činit potřebná opatření a stejně tak mohou nejefektivněji pomáhat rodičům a osobám odpovědným za výchovu dítěte.⁷

Sociálně-právní ochrana je poskytnuta dítěti, které

- a) má na území České republiky trvalý pobyt,
- b) má podle zvláštního právního předpisu povolen v České republice trvalý pobyt nebo je hlášeno k pobytu v naší zemi nejméně po dobu 90 dnů,

⁶ Zákon č. 117/1955 Sb. o státní sociální podpoře definuje nezaopatřenou osobu jako dítě do skončení povinné školní docházky nebo do 26 let věku, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání nebo pokud se z důvodu úrazu nebo nemoci nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat soustavnou výdělečnou činnost. Za nezaopatřené dítě se považuje i dítě do 18 let, které je vedeno na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání. Za nezaopatřené dítě se nepovažuje poživatel invalidního důchodu.

⁷Legislativa a systém sociálně-právní ochrany. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. ©2013 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14304>

- c) podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky
- d) je oprávněno trvale pobývat (podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů)
- e) pobývá s rodičem, který podal žádost o mezinárodní ochranu nebo oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky nebo který pobývá na území České republiky za účelem dočasné ochrany podle zákona o dočasné ochraně cizinců (Zákon č. 221/2003 Sb.)
- f) pobývá s rodičem, který na území České republiky setrvává na základě víza k pobytu déle než 90 dní za účelem strpění pobytu (podle zákona č. 325/1999Sb., o azylu) nebo který je azylantem či osobou požívající doplňkové ochrany, nebo
- g) je azylantem nebo osobou požívající doplňkové ochrany⁸

Podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí a podle Úmluvy o právech dítěte se smluvní státy zavazují poskytnout ochranu každému dítěti, které se nachází pod jejich jurisdikcí a to bez ohledu na jeho rasu, barvu pleti, pohlaví či náboženské a politické smýšlení. Zákon také ukládá povinnost poskytovat sociálně-právní ochranu i dětem, které nesplňují výše uvedené požadavky, avšak tato ochrana se poskytuje pouze v nezbytném rozsahu. Předním hlediskem pro sociálně-právní ochranu dětí je blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a s tím související právo rodičů a dětí na vzájemnou výchovu a péči. Pro poskytování ochrany je také důležitá situace, ve které se dítě nachází. Je mnoho situací, do kterých se rodiče s dětmi dostávají, při nichž je nezbytná pomoc orgánu sociálně-právní ochrany a protože by bylo těžké je vyjádřit taxativně, vymezuje zákon pouze několik vybraných případů. Sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní rodičovské povinnosti nebo naopak svá práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti zneužívají. Stejně tak jako děti, které byly svěřeny do péče jiné osoby odpovědné za výchovu, která neplní povinnosti plynoucí ze svěřením dítěte do její výchovy. Dále se zaměřuje na děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající v tom, že zanedbávají školní docházku, požívají alkohol nebo návykové látky, živí se prostitucí nebo spáchaly nějaký trestný čin. Také se jedná o děti, jenž se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu a děti, na

⁸ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§2)

kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, svobodu, zdraví, lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo existuje podezření ze spáchání takového činu. V neposlední řadě jde o děti, které jsou na žádost rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu opakovaně umístovány do zařízení poskytujících nepřetržitou péči nebo toto umístění trvá déle než 6 měsíců. Patří sem také děti, které jsou ohroženy násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu a také děti, které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívající doplňkové ochrany, a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu. Orgán sociálně-právní ochrany zasahuje ve chvíli, pokud tyto činnosti trvají takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují dítě nebo jeho vývoj.⁹

Zákon mimo jiné ukládá povinnost obecnímu úřadu s rozšířenou působností vést evidenci a spisovou dokumentaci dětí, kterým je poskytována sociálně-právní ochrana a kterým byl ustanoven opatrovníkem nebo poručníkem. Spisová dokumentace obsahuje osobní údaje dětí a jejich rodičů, záznamy o výsledcích šetření v rodině, písemná vyhotovení rozhodnutí soudů, záznamy o jednání s rodiči atd. Pokud z povahy věci není nutné uchovat originální listinu nebo její úředně ověřenou kopii, mohou spisovou dokumentaci tvořit záznamy na technických nosičích dat. Kromě spisové dokumentace vede obecní úřad obce s rozšířenou působností i další písemnosti, které slouží jako podklad ke zpracování spisové dokumentace. Tyto písemnosti lze však předložit pouze soudu nebo státnímu zastupitelství v případě, že obsažené údaje se týkají trestního stíhání.

Nahlízet do spisové dokumentace může pouze rodič dítěte nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte, popřípadě jejich zástupce na základě plné moci. V případě, že se jedná o osobu nevidomou, bude ji obsah spisové evidence přečten a na požádání umožněno, aby do spisové dokumentace nahlížel její doprovod. Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím se na nahlížení do spisové evidence nevztahuje. Údaje uvedené ve spisové dokumentaci je obecní úřad s rozšířenou působností oprávněn využít pouze v zájmu dítěte. Obecní úřad obce s rozšířenou působností musí ve lhůtě 15 dnů (ode dne doručení písemné

⁹ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§6)

žádosti) rozhodnout o zamítnutí nebo umožnění rodiči nebo osobě odpovědné za výchovu nahlížet do spisové dokumentace.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen zajistit uložení všech údajů ve spisové dokumentaci, které se týkají

- a) dítěte, po dobu 15 let následujících po kalendářním roce, v němž došlo k vyřazení dítěte z evidence,
- b) dítěte, které bylo svěřeno do pěstounské péče nebo adoptováno, 15 následujících let po kalendářním roce, v němž dítě nabylo zletilosti,
- c) žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče, po dobu 15 let následujících po kalendářním roce, v němž došlo k vyřazení žadatelů z evidence.

Tato ustanovení platí obdobně pro vedení záznamů o dítěti jinými orgány sociálně-právní ochrany a pro nakládání se spisovou dokumentací obecního úřadu obce s rozšířenou působností těmito orgány.

Zaměstnanci v orgánech sociálně-právní ochrany, zaměstnanci kraje zařazení do krajského úřadu, zaměstnanci obce zařazení do obecního úřadu, zaměstnanci obce s rozšířenou působností zařazení do obecního úřadu a zaměstnanci zařízení sociálně-právní ochrany jsou povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, se kterými se při provádění sociálně-právní ochrany nebo v souvislosti s ní seznámili. Také jsou povinni zachovávat mlčenlivost o totožnosti osoby, která upozornila orgán sociálně-právní ochrany na možné ohrožení dítěte (uvedené v §7) nebo o místě pobytu rodiče, který se stal obětí domácí násilí. Dále pak musejí zachovávat mlčenlivost o údajích a osobách, jimž bylo dítě svěřeno do péče, stejně tak jako o místě pobytu tohoto dítěte. Povinnost zachovávat mlčenlivost přetrvává i po skončení pracovní poměru. Tato povinnost se týká také pověřených osob a jiných fyzických osob, které se při spolupráci s orgány a zařízeními sociálně-právní ochrany seznámily s údaji, jenž podléhají mlčenlivosti.¹⁰

¹⁰ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§54 - §58)

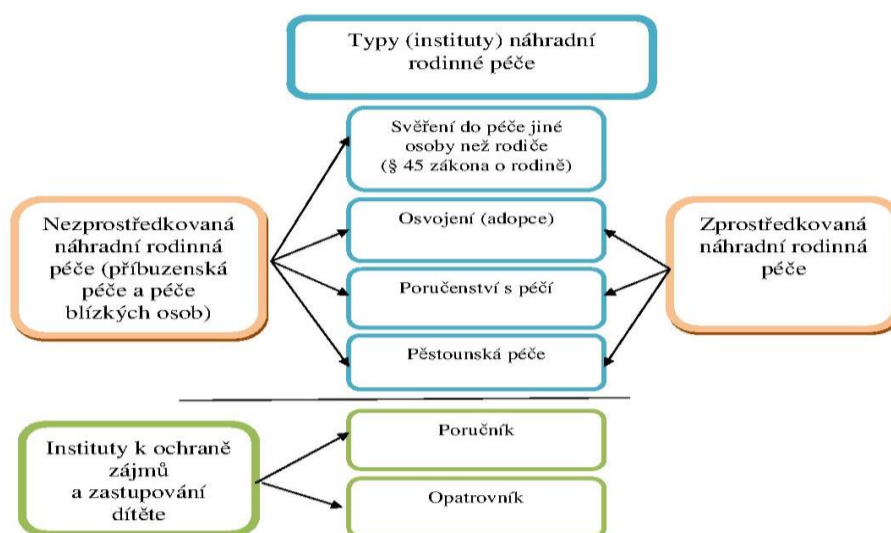
5 Formy náhradní výchovy

V této kapitole si vysvětlíme rozdíl mezi rodinnou a ústavní péčí a jednotlivé typy si podrobněji popíšeme.

5.1 Náhradní rodinná péče

O rodinné výchově hovoříme tehdy, když je výchova dítěte svěřena určité fyzické osobě. Z právního hlediska můžeme náhradní rodinnou péči dělit do tří velkých skupin. První skupinu tvoří osvojení (neboli adopce), které je nejbliž přirozené vlastní rodině. Vykazuje nejvíce znaku rodinné péče a právně je tento svazek totožný s vlastní rodinou. Do druhé skupiny spadá pěstounská péče, která může být buď individuální (tzn. dítě vyrůstá v rodině, kam jej svěří soud a pěstouni pobírají od státu určitou finanční odměnu) nebo skupinová, kdy je dítě svěřeno matce-pěstounce do skupiny jiných dětí. Poslední skupinu tvoří takové formy, kdy výchovu dítěte nemá na starost určitá osoba, nýbrž instituce, je tomu tak například u tzv. dětského městečka.¹¹ V této poslední skupině už je ovšem rozdíl mezi rodinnou a ústavní péčí velmi malý.¹²

Obrázek 1 - Schéma náhradní rodinné výchovy

(Zdroj: http://www.nahradnirodina.cz/nahradni_rodinna_pecel (26.2.2017))

¹¹ Bylo vybudováno ve Zlatocích u Trenčína. Spojuje znaky rodinné skupiny, dětské vesničky i dětského domova. Dítě vychovávají manželé, které pověřil výchovou ústav, jemuž bylo dítě svěřeno.

¹² MATĚJČEK, Zdeněk. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Praha, 1992, s. 185-187

5.1.1 Osvojení

Jak jsme již říkali, osvojení neboli adopce stojí nejbliže vlastní rodině a jejímu uspořádání, zákon udává, že adoptí vzniká mezi osvojitelem a osvojenecm stejný poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi a stejně tak upravuje příbuzenské vztahy v širší rodině. Zároveň také osvojením zanikají práva a povinnosti k původní biologické rodině.

Osvojitelem se může stát fyzická osoba, která má způsobilost k právním úkonům a žije takový život, který bude dítěti přínosem.

Platí zde základní pravidla:

- mezi osvojitelem a osvojenecm by měl být přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než 16 let, horní věkovou hranici zákon nestanovuje, ale v praxi věkový rozdíl neměl být vyšší než 40 let;
- dítě může osvojit i jednotlivec, ale společně mohou dítě osvojit jen manželé;
- v případě soužití partnerů, kteří nejsou sezdaní, může dítě osvojit jen jeden z nich;
- skutečnost, že žadatel již vychovává své vlastní dítě nebo dítě svěřené do náhradní rodinné péče, nebrání tomu osvojit si další;
- zdravotní a psychický stav žadatele by neměl výrazně omezovat jeho pečovatelské a výchovné schopnosti;
- v případě, že má žadatel záznam v rejstříku trestů, posuzuje se závažnost tohoto činu ve vztahu k jeho pečovatelským a výchovným schopnostem.¹³

Osvojení není možné v případě, že osvojitel i osvojenec jsou příbuzní v přímé linii nebo pokud jsou sourozenci. (V případě, že by se například o dítě měla starat babička, nebude ho adoptovat, ale zvolí jinou formu náhradní rodinné péče.) Dalším případem kdy

¹³ Kdo může adoptovat. *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. ©2013-2016 [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/kdo_muze_adoptovat

osvojení není možné je adopce dítěte u páru, který žije v registrovaném partnerství¹⁴. Zákon znemožňoval homosexuálním párům adoptovat dítě, pokud byli ve svazku a stejně tak nedovolil jednotlivci adoptovat si dítě, pokud žil v registrovaném partnerství. To se však v červnu roku 2016 změnilo. Ústavní soud rozhodl, že zákaz adopce byl v rozporu s právem na lidskou důstojnost a tuto část v zákoně tedy škrtně. V praxi to znamená, že nyní si budou moci homosexuálové osvojit dítě i pokud žijí v registrovaném partnerství, ale za předpokladu, že o to požádají jako jednotlivci. Registrovaní partneři si ale stále jako pár o adopci zažádat nemohou. Nález vstoupí v platnost dnem vyhlášení ve sbírce zákonů.¹⁵

K osvojení musí být dán souhlas od zákonného zástupce dítěte, pokud je dítě schopné samo posoudit dosah osvojení, je třeba také jeho souhlasu. Souhlas musí dát i rodič dítěte, a to i když je nezletilý. Pokud jsou zákonnými zástupci dítěte jeho biologičtí rodiče, nemusí dávat k osvojení souhlas, jestliže po dobu nejméně šesti měsíců neprojevovali o dítě opravdový zájem, tj. dítě pravidelně nenavštěvovali a neplnili vůči němu svou vyživovací povinnost a neprojevují snahu o to, aby se mohli o dítě sami starat nebo pokud po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoli jim v tom nebránila žádná překážka. Jejich souhlas dále není třeba, pokud dali souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas může být dán rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Odvolat ho lze do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů.¹⁶

Dříve než soud o adopci rozhodne, musí být dítě alespoň tři měsíce v péči budoucích osvojitelů a to na jejich vlastní náklady. Toto opatření neplatí pro pěstouna ani jinou fyzickou osobu, která pečuje o svěřené dítě a rozhodne se jej osvojit.

¹⁴ Jedná se o trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví, které vzniká projevem vůle činěným formou prohlášení těchto osob o tom, že spolu chtějí vstoupit do partnerství. Registrované partnerství je upraveno v zákoně č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.

¹⁵ Ústavní soud otevřel registrovaným partnerům cestu k osvojení dětí. *Česká televize* [online]. © Česká televize 1996 – 2017 [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1830515-ustavni-soud-otevrel-registrovanym-parum-cestu-k-adopci-deti>

¹⁶ Zákon č. 94/2963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (§ 67 - § 68b)

Rozlišujeme tři typy osvojení:

- Osvojení 1. stupně – tzv. zrušitelné
- Osvojení 2- stupně – tzv. nezrušitelné
- Mezinárodní osvojení

Rozdíl mezi osvojením 1. a 2. stupně jak už název napovídá je v tom, že osvojení zrušitelné může soud na návrh osvojence nebo osvojitele z vážných důvodů zrušit. V tom případě se obnovují vzájemná práva a povinnosti k původní rodině a osvojenec přejímá zpět své původní příjmení. Pro osvojení 2. stupně je také stanovena minimální věková hranice osvojovaného dítěte, která činí 1 rok. I když se u dítěte později projeví nějaká vývojová porucha či pokud bude chování dítěte zcela odlišné, než si noví rodiče představovali, toto osvojení již nelze zrušit a osud dítěte je navždy spojen s osvojitelem. Další zvláštností nezrušitelného osvojení je pak to, že soud při něm na návrh osvojitele rozhodne, aby byl osvojitel zapsán v matrice místo rodiče osvojence. V důsledku toho jsou osvojitelé zapsáni v rodném listě dítěte, který je úplným výpisem z matriky. Tento krok se provádí zejména z důvodu prohloubení vztahu mezi osvojencem a jeho adoptivními rodiči a jeho přiblížení ke vztahu biologických rodičů a jejich dítěte. Odstranění formální zmínky o tom, že se dítě nestalo součástí rodiny v důsledku pokrevního poměru, nýbrž osvojením, také pomáhá dosáhnout tohoto cíle. U osvojení zrušitelného má osvojenec v rodném listě uvedeny jména svých biologických rodičů a osvojitelé mají „pouze“ rozhodnutí soudu o osvojení.¹⁷

Mezinárodní osvojení je ideálním řešením v případě, že se dítěti nedaří najít vhodnou náhradní rodinu v zemi původu. V České republice vstoupila v roce 2000 v platnost Úmluva o ochraně dětí a spolupráce při mezinárodním osvojení, která společně se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, umožňuje osvojení dětí z ciziny a do ciziny. Úmluva nařizuje signatářským státům, aby si ve své zemi určily jeden orgán, který bude zodpovědný za adopci dětí z a do ciziny. U nás se jedná o Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí se sídlem v Brně.

¹⁷ KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed. Osvojení a pěstounská péče. Praha, 2002, s. 14-15

Zajímavostí je, že pro mezinárodní osvojení není důležité státní občanství žadatele ani jeho trvalý pobyt. Vychází se z tzv. „obvyklého bydliště žadatele“, tedy z místa, kde žadatel skutečně bydlí, kde chodí do práce apod. O mezinárodní osvojení jde tedy i v případě, že si český občan žijící v cizině, bude chtít adoptovat dítě z české republiky.¹⁸

5.1.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. (Kolouchová, Matějček, 2002, s. 16)

Nemůže-li o dítě pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit výchovu dítěte do osobní péče pěstounovi. Pěstounská péče může být vykonávána do doby, než pominou překážky, které bránily rodičům starat se o dítě nebo na dobu přechodnou. V obou případech však platí, že má pěstounská péče přednost před ústavní výchovou. Rodičům zůstávají práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, s výjimkou práv a povinností, které stanovil soud pěstounovi, a mají také právo se s dítětem osobně a pravidelně stýkat, pokud soud nerozhodne jinak. Dítě může být také svěřeno zájemcům o pěstounskou péči do tzv. předpěstounské péče, její délku stanoví soud s ohledem na okolnosti konkrétního případu. Soud soustavně sleduje výchovná opatření, které nařídil a hodnotí jejich účinnost. S dozorem může soudu pomáhat příslušná obec nebo okresní úřad.

U **pěstounské péče na dobu přechodnou** (někdy také označované jako „profesionální“ pěstounská péče) zákon rozlišuje dva pojmy a to „osobu pečující“ a „osobu v evidenci“. Osobou pečující rozumíme osobu, která je pěstounem nebo poručníkem a má v osobní péči dítě, ke kterému nemá vyživovací povinnost. Osobou v evidenci je fyzická osoba, která je zapsaná v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Tuto evidenci vede pro účely zajištění pěstounské péče krajský úřad. Pro zařazení do evidence musí uchazeč podat žádost u obecního úřadu s rozšířenou působností

¹⁸Mezinárodní adopce. *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. ©2013-2016 [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/mezinarodni_adopce

a musí být na základě odborného posudku schopný péče o dítě, a to zejména z hlediska krátkodobosti této péče a také náročnosti péče o dítě, krátce po jeho narození.

Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany svěřit dítě osobě v evidenci do pěstounské péče na přechodnou dobu, a to na dobu:

- Po kterou nemůže dítě vychovávat z vážných důvodů vlastní rodič
- Po jejímž uplynutí může dát matka souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení dovolat
- Do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že není potřeba souhlas rodičů k osvojení

V těchto případech je soud povinen nejméně jednou za 3 měsíce přezkoumat, zda tyto důvody stále trvají, za tímto účelem si také vyžádá zprávy od příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pokud odpadly důvody, které vedly ke svěření dítěte do pěstounské péče, soud situaci přezkoumá a rozhodne o další výchově dítěte.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností v místě trvalého bydliště osoby pečující nebo osoby v evidenci, navrhne této osobě uzavření dohody o výkonu pěstounské péče, ve které dále vymeze její práva a povinnosti. Dohodu o výkonu pěstounské péče může osoba pečující nebo osoba v evidenci uzavřít také s jiným obecním úřadem, obecním úřadem obce s rozšířenou působností, krajským úřadem nebo pověřenou osobou, pokud k tomu dá příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností svolení. Pokud se tak stane, musí být příslušný obecní úřad s rozšířenou působností neprodleně informován a musí mu být zaslán opis této dohody. Dohoda o výkonu pěstounské péče může být vypovězena, pokud osoba pečující nebo osoba v evidenci opakovaně porušila své povinnosti, pokud opakovaně mařila sledování naplňování této dohody nebo pokud osoba v evidenci odmítne přijmout dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu bez vážného důvodu. Osoba pečující nebo osoba v evidenci může vypovědět dohodu o výkonu pěstounské péče bez udání důvodu.¹⁹

¹⁹ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§47b,47c)

Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat maximálně 1 rok. Výjimka se uděluje pouze v případě, kdy má pěstoun v péči více sourozenců. Zde platí, že doba strávená u pěstouna se počítá jako rok od přijetí posledního ze sourozenců do rodiny.²⁰

U „klasické“ pěstounské péče stejně jako u pěstounské péče na přechodnou dobu je soud povinen si vyžádat vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je vhodnou osobou pro vykonávání této péče. Pěstounem se může stát fyzická osoba nebo může být dítě svěřeno do společné pěstounské péče manželů. V případě smrti jednoho z manželů pak dítě zůstává v péči pozůstalého manžela. Pokud se pěstounem chce stát jen jeden z manželů, musí k tomu druhý z manželů dát souhlas a pokud žije ve společné domácnosti se svěřeným dítětem, musí se na péči o něj podílet. Pokud chce o dítě pečovat jeho příbuzný nebo jemu blízká osoba, soud ji dá přednosti před jinou osobu, pokud to není v rozporu se zájmy dítěte. Je-li dítě s ohledem na svůj věk samo schopno se vyjádřit, pak je třeba vzít jeho názor na zřetel.²¹

Pěstoun má povinnost o dítě osobně pečovat a je oprávněn za něj rozhodovat a zastupovat ho v běžných záležitostech a při správě jeho jmění. V podstatných věcech má povinnost informovat rodiče a také udržovat a rozvíjet jejich sounáležitost s dítětem. Dále má pěstoun povinnost rodičům a příbuzným umožnit osobní kontakt s dítětem, pokud soud nestanoví jinak. Stejná práva a povinnosti platí i pro zájemce o pěstounskou péči, kterým bylo dítě svěřeno do předpěstounské péče.

Existuje 5 různých dávek pěstounské péče, patří sem: příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a příspěvek při ukončení pěstounské péče.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte, na který má nárok nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče. Nárok na tento příspěvek je zachován i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle však do věku 26 let, jedná-li se podle zákona o státní sociální podpoře o

²⁰ tamtéž (§27a)

²¹ Nový občanský zákoník: zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012 (§958 - §970)

nezaopatřené dítě, které žije ve společné domácnosti s osobou, která byla do dosažení jeho zletilosti osobou pečující. Výše příspěvku za kalendářní měsíc je stanovena takto:

- a) 4 500 Kč pro dítě ve věku do 6 let,
- b) 5 550 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let,
- c) 6 350 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let,
- d) 6 600 Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let.

Výše příspěvku je rozdílná, pokud je dítě osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby. V tomto případě je výše příspěvku následující:

Tabulka 1 - Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Věk dítěte	Stupeň závislosti dítěte			
	I	II	III	IV
Do 6 let	4 650	5 550	5 900	6 400
6–12 let	5 650	6 800	7 250	7 850
12–18 let	6 450	7 800	8 300	8 700
18–26 let	6 750	8 100	8 600	9 000

(Zdroj: Zákon č. 359/199 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, vlastní zpracování)

Odměna pěstouna patří mezi další základní dávky pěstounské péče. Pro účely zákona o dani z příjmů a pojistném je odměna pěstouna považována za příjem ze závislé činnosti a před vyplacením je tedy snížena o daň a pojistné. Odměna pěstouna je vyplácena měsíčně a její výše je závislá na počtu svěřených dětí.

U klasické pěstounské péče činí měsíční odměna pěstouna:

- a) 8 000 Kč, je-li pečováno o jedno dítě,
- b) 12 000 Kč, je-li pečováno o dvě děti,

- c) 20 000 Kč, je-li pečováno alespoň o 3 děti, nebo pokud je svěřené dítě osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II až IV. Za každé další svěřené dítě se pak odměna zvyšuje o 4 000 Kč.

U pěstounské péče na přechodnou dobu činí měsíční odměna pěstouna:

- a) 20 000 Kč, jde-li o osobu v evidenci, bez ohledu na počet svěřených dětí. Částka se vyplácí, i když právě o žádné dítě nepečuje.
- b) 24 000 Kč, pokud pečuje alespoň o jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II až IV.

Stejně jako u klasické pěstounské péče se za každé další svěřené dítě částka zvýší o 4 000 Kč.

U převzetí dítěte do klasické pěstounské péče, náleží pěstounovi také jednorázový **příspěvek při převzetí dítěte**, který má pomoci s úhradou počátečních výdajů. Výše příspěvku opět závisí na věku dítěte,

- a) 8 000 Kč, jedná-li se o dítě do 6 let věku,
- b) 9 000 Kč, pokud je dítě ve věku od 6 do 12 let,
- c) 10 000 Kč, pokud je dítě ve věku od 12 do 18 let.

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla, je další dávkou klasické pěstounské péče, na kterou má nárok osoba pečující alespoň o tři děti. Výše tohoto příspěvku činí 70 % z pořizovací ceny vozidla nebo prokazatelných výdajů na opravy, nejvýše však do výše 100 000 Kč. Součet poskytnutých příspěvků pak během posledních 10 let nesmí přesáhnout částku 200 000 Kč. Pokud by pěstoun během 5 let chtěl vozidlo prodat, začít ho využívat pro výdělečnou činnost nebo by přestal vykonávat pěstounskou péči z vážných zdravotních důvodů, je povinen vrátit poměrnou část tohoto příspěvku.

Příspěvek při ukončení pěstounské péče, je jediná z výše zmíněných dávek pěstounské péče, která nenáleží pěstounovi ale osobě, která byla do dosažení zletilosti v pěstounské péči, a to ke dni zániku nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. (viz

výše) Výše tohoto jednorázového příspěvku činí 25 000 Kč a dotyčný na něj má nárok pouze jednou, i kdyby se stal opět nezaopatřeným dítětem (například z důvodu studia).²²

Kromě klasické pěstounské péče existuje také kolektivní pěstounská péče, která se odehrává v „zařízeních pro výkon pěstounské péče“, což jsou velké pěstounské rodiny, ve kterých je pečováno o 4 až 6 dětí a někdy i o vlastní děti pěstounů. Jedním takovým zařízením jsou SOS dětské vesničky, kde je péčí o děti pověřena matka-pěstounka. Většinou mívá další osobu na pomoc, které se říká „teta“ a která pomáhá s výchovou dětí i vedením domácnosti. Matka-pěstounka bydlí sama s dětmi v malém domečku, 10 až 12 takových domečků pak představuje Vesničku. V současné době již skupinová pěstounská péče není definovaná zákonem, ale činnost SOS vesniček stále přetrvává.²³

Zvláštním typem pěstounské péče je pak tzv. **hostitelská péče**, nelze ji však považovat za institut náhradní rodinné péče, spíše se jedná o druh pomoci dětem žijícím v ústavní péči.

O hostitelské péči nerozhoduje soud, nýbrž ředitel ústavního zařízení, který může po předchozím písemném svolení úřadu obce s rozšířenou působností povolit dítěti dočasný pobyt mimo ústavní zařízení i u jiných osob než rodičů či příbuzných. Délka pobytu je většinou víkendová, popřípadě po dobu trvání prázdnin. Příslušný úřad před schválením žádosti zkoumá rodinné a sociální prostředí, ve kterém má dítě pobývat a zpravidla si nechá vystavit od krajského úřadu odborné posouzení osob, které se chtějí stát hostiteli.

Hostitelská péče je vhodná zejména pro děti, které mají nižší šanci na pěstounskou péči a již dlouhodobě žijí v ústavní péči. Jsou to děti převážně starší, děti s vážnějšími zdravotními nebo výchovnými potížemi, děti odlišného etnika nebo děti z velkých sourozeneckých skupin apod. Bylo-li dítě umístěno do ústavu na žádost svých rodičů nebo zákonných zástupců, nelze hostitelskou péči umožnit bez jejich písemného souhlasu.²⁴

Pojem hostitelská péče není ukotven v zákoně, avšak o možnosti pobytu dítěte mimo ústavní zařízení pojednává §30 zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Zde je délka pobytu dítěte mimo ústav limitována na 30 kalendářních dnů při prvním pobytu u

²² Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§47e - §47n)

²³ KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002, s. 16

²⁴ Ústavní péče. *Středisko náhradní rodinné výchovy* [online]. ©2013-2016 [cit. 2017-02-18]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/ustavni_pece

hostitelů. Určuje také, že písemný souhlas, který vydává obecní úřad obec s rozšířenou působností řediteli ústavu, musí obsahovat určení osob, u nichž bude dítě přebývat a také délku a místo pobytu dítěte.²⁵

5.1.3 Poručenství

Pokud rodiče nezletilého

- zemřeli
- byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti
- výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven
- nemají způsobilost k právním úkonům

soud určí dítěti poručníka, který bude dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek.²⁶ Neprodleně po té, co se soud dozví o dítěti, které je výše zmíněné situaci, vykonává funkci poručníka orgán sociálně právní ochrany dětí jako veřejný poručník do doby, než soud jmenuje dítěti poručníka nebo dokud se poručník neujme funkce.

Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, jmenuje soud poručníkem toho člověka, kterého vybrali rodiče dítěte nebo někoho z příbuzných a přátel, pokud tuto osobu rodič výslovně nezakáže. Poručníkem se může stát jen plně svéprávná osoba, která svým způsobem života zaručuje, že je schopna tuto funkci svědomitě vykonávat. Fyzická osoba, kterou soud jmenuje, může funkci poručníka odmítnout.

Poručník vystupuje v podstatě jako právní zákonný zástupce dítěte, ale k některým právním úkonům potřebuje souhlas soudu, který má také roli dozoru nad poručníkem. Pokud se poručník účastnil právního jednání bez předchozího svolení soudu, je toto jednání považováno za neplatné.

V případech, kdy poručník porušuje své povinnosti, ho může soud okamžitě odvolat nebo ho může zprostit poručenství, bude-li si to sám přát. Pokud ani jedna z těchto situací nenastane, pak poručenství končí nejpozději dnem zletilosti dítěte nebo dnem, kdy

²⁵ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§30)

²⁶ Zákon č. 94/2963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

alespoň jeden z rodičů poručenice nabude rodičovskou zodpovědnost. Po skončení funkce musí poručník bez zbytečného odkladu postoupit soudu vše, co používal při výkonu své funkce a také předloží soudu závěrečnou zprávu o výkonu poručenské funkce spolu se závěrečným účtem ze správy jmění dítěte, a to nejpozději do 6 měsíců od skončení výkonu funkce.²⁷

Je-li poručníkem člověk, který o dítě osobně pečuje a spravování majetku poručenice je pro něj příliš náročné, může navrhnout soudu, aby byl pro správu majetku poručenice jmenován opatrovník. Součástí tohoto návrhu pak je i soupis majetku poručenice ke dni podání návrhu. Pokud soud návrhu vyhoví, vymezí také práva a povinnosti poručníka vůči tomuto opatrovníkovi.

Poručníkovi nevzniká vůči dítěti vyživovací povinnost a má nárok na odměnu pěstouna (pokud není dítě v péči prarodičů, zde je dávka fakultativní).

5.1.4 Opatrovnictví

Nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo pokud hrozí, že by se zájmy dítěte dostaly do střetu se zájmy jiné osoby, pak může soud dítěti určit opatrovníka. Jmenovaný opatrovník pak má právo podat návrh na zahájení řízení vždy, je-li to v zájmu dítěte, aby o této záležitosti rozhodl soud nebo jiný orgán veřejné moci. Opatrovník je stanoven zejména při omezení rodičovské zodpovědnosti, při probíhajícím řízením o osvojení nebo v případě, že jsou ohroženy majetkové zájmy dítěte. V některých případech se opatrovníkem může stát i orgán sociálně právní ochrany dětí. Z účelu opatrovnictví plyne, že opatrovníkem se může stát pouze osoba, u které je záruka, že bude jednat výhradně v zájmu dítěte.

Opatrovník je ustanoven proto, aby zastupoval dítě při určitém úkonu nebo v průběhu určitého řízení. Soud mu tedy určuje rozsah práv a povinností, zde se vychází z práv a povinností, které jsou vymezeny pro poručenství. Dále mu určuje, zda k některému ze svých rozhodnutí potřebuje souhlas soudu, jak a komu bude podávat zprávy a zda má právo na náhradu některých nákladů nebo mu náleží odměna. Pokud

²⁷ Nový občanský zákoník: zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012 (§928 - §942)

opatrovník nebyl jmenován na vykonání konkrétního úkolu, soud ho zproští funkce tehdy, pokud již netrvá potřeba, která vedla k jeho jmenování.

Zvláštním typem opatrovníka je pak Opatrovník pro správu jmění dítěte. V tomto případě soud vymeze rozsah jmění, které bude opatrovník spravovat a také určí opatrovníkovi jak má s jednotlivými částmi jmění nakládat, popřípadě jaký způsob nakládání je mu zakázán. Opatrovník pro správu jmění nesmí podstupovat nepřiměřená rizika a je pod stálým dohledem soudu, kterému také pravidelně předkládá zprávy a účty o správě jmění a to ve stanovené lhůtě, ne delší než jeden rok. Opatrovník pro správu jmění má právo odečíst si z výnosu jmění dítěte potřebné náklady související se správou jmění dítěte. Pokud není výnos dostačující, může soud rozhodnout, že náklady budou uhrazeny z majetku. Dále má také právo na přiměřenou odměnu z výnosu jmění dítěte. Výši odměny a dobu, za kterou má být odměna opatrovníkovi pro správu jmění stanovena, určí soud s ohledem na povahu výnosu jmění dítěte. Zanikne-li opatrovnictví pro správu jmění, postupuje se stejně jako u zániku poručnictví. Obdobně se postupuje i při smrti opatrovníka.²⁸

5.1.5 Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Nemůže-li o dítě pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud dítě svěřit do péče jiné fyzické osoby než rodiče (dále jen „pečující osoba“). Pečující osoba musí se svěřením dítěte souhlasit, musí mít trvalé bydliště na území České republiky a musí být morálně způsobilá o dítě pečovat a poskytnout mu dostatečnou péči. Dítě je možné svěřit i do společné výchovy manželů. Pokud jeden z manželů zemře, dítě zůstává v péči druhého manžela. Pokud by došlo k zániku manželství, o budoucí výchově dítěte rozhodne soud, než tak učiní, společná výchova obou manželů trvá. Pokud by chtěl dítě vychovávat jen jeden z manželů, musí mu k tomu jeho partner dát souhlas. Souhlas není vyžadován, jestliže jeden z manželů pozbyl způsobilost k právním úkonům nebo pokud je opatření souhlasu spojeno s těžko překonatelnou překážkou.²⁹ Ujala-li by se péče o dítě osoba

²⁸ Nový občanský zákoník: zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012 (§943 -§952)

²⁹ Zákon č. 94/2963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (§45)

příbuzná nebo dítěti blízká, soud jí dá přednost před jinými osobami, pokud to nebude v neprospěch dítěte.

Při rozhodnutí o svěřením dítěte do péče soud také vymezuje pečující osobě práva a povinnosti k dítěti. V první řadě se jedná o právo a povinnost poskytnout dítěti péči a zastupovat ho v běžných záležitostech. Není-li soudem rozhodnuto jinak, biologickým rodičům i nadále zůstává rodičovská zodpovědnost a setrvávají tedy ve funkci zákonných zástupců dítěte.

Tento způsob rodinné péče o dítě nenahrazuje pěstounskou péči, předpěstounskou péči ani péči, která musí předcházet osvojení. Pokud je to možné, má přednost před umístěním dítěte do ústavní péče.

S ohledem na podstatu tohoto typu péče, není financována ze státního rozpočtu, ale rodičům zůstává vyživovací povinnost k dítěti. O stanovení výše výživného rozhodne soud s ohledem na možnosti, schopnosti a majetkové poměry rodičů. Pečující osoba má právo výživné po rodičích vymáhat a má také právo s ním hospodařit tak, aby to bylo v zájmu dítěte. Soud má ale možnost hospodaření s výživným upravit, zejména určit, jaká část má být dítěti spořena a jakou část může pečující osoba použít na spotřebu. V případě, že není možné stanovit výživné v odpovídající výši, které by hradili rodiče či prarodiče dítěte, není možné aplikovat tento typ péče a ve většině případů se přistupuje ke svěřením dítěte do pěstounské péče.³⁰

5.2 Ústavní péče

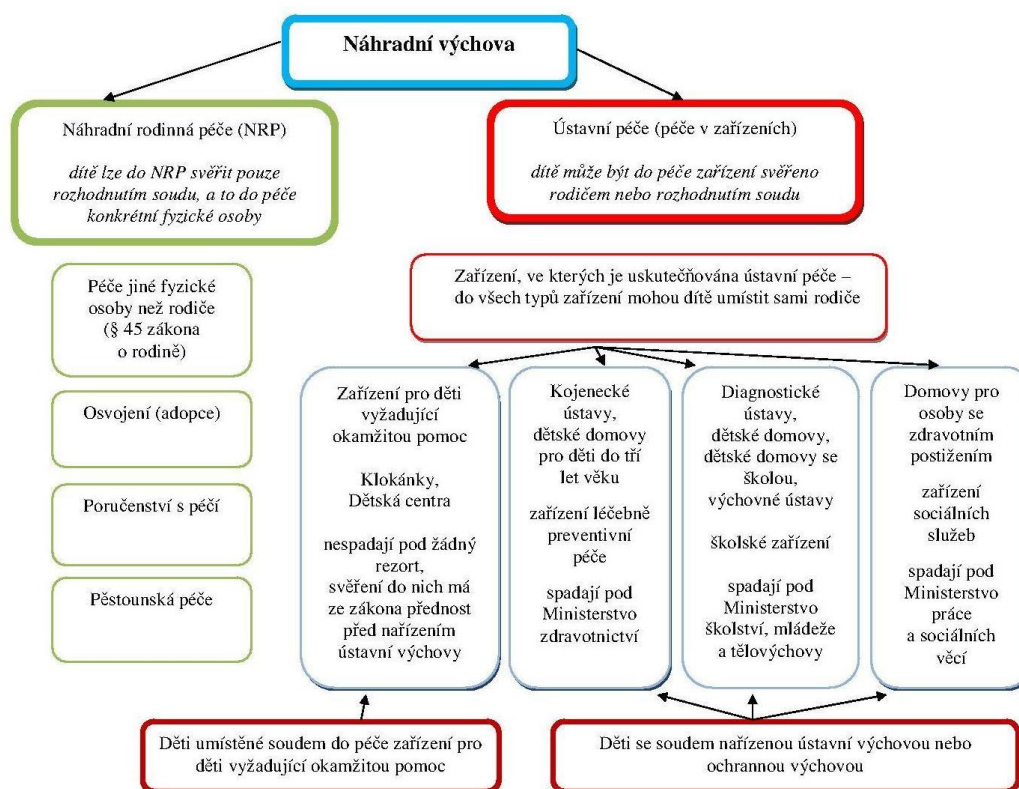
Pokud je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena do té míry, že je to v rozporu se zájmy dítěte nebo pokud existují vážné důvody, pro které se rodiče nemohou o dítě starat, může soud také nařídit ústavní výchovu. Ústavní výchova se nařizuje zejména v případech, kdy předchozí opatření nevedla k nápravě. Vždy ale soud zvažuje umístění dítěte do péče fyzické osoby. V případě, že rodiče nemohou zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu, soud svěří dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to na dobu nejdéle šesti měsíců. Pokud se jedná o klasickou ústavní výchovu, je délka pobytu omezena na 3 roky. Před uplynutím této doby je možno ústavní výchovu prodloužit, pokud

³⁰ Nový občanský zákoník: zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012

trvají důvody, které vedly k jejímu nařízení. Trvání ústavní výchovy lze prodloužit opakovaně, vždy však nejdéle na dobu 3 let. Pominou-li důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, soud neprodleně ústavní výchovu zruší a zároveň rozhodne o tom, komu bude dítě napříště svěřeno do péče. Bylo-li soudem rozhodnuto o nařízení ústavní výchovy nebo o svěřením dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, je soud povinen jednou za 6 měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda by se dítěti nedala zajistit náhradní rodinná péče. Vždy když soud rozhodne o nařízení ústavní výchovy, upraví také rozsah vyživovací povinnosti rodičů.³¹

V České republice spadá institucionální výchova do gesce 3 ministerstev: Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Obrázek 2 - Schéma náhradní výchovy

(Zdroj: http://www.nahradnirodina.cz/nahradni_vychova/ (26.2.2017))

³¹ Nový občanský zákoník: zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012 (§971 - §975)

5.2.1 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Pokud se nepodaří zajistit rodinou péči pro dítě ve věku od narození do 3 let, je nejčastěji svěřeno do ústavů pod pravomocí Ministerstva zdravotnictví České republiky. Do této skupiny ústavů patří:

- a) Kojenecké ústavy – jsou zde umísťovány nejmenší děti, zpravidla novorozenci a kojenci do 1 roku.
- b) Dětské domovy pro děti od 0 do 3 let – stravovací a denní režim je zde přizpůsoben věku dítěte a jeho individuálním potřebám.
- c) Dětská centra – nabízejí komplexnější služby než předchozí ústav a je doplněn o ambulantní služby.³²

Zvláštním zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou tzv. Klokánky, ty nespádají pod žádný resort a jejich financování je řešeno ze systému dávek státní sociální podpory.

5.2.2 Zařízení, ve kterých je prováděn výkon ústavní výchovy

Pod ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy spadají zařízení, ve kterých jsou nejčastěji umísťovány děti starší 3 let. Tato zařízení jsou rozlišena podle účelu, který mají splňovat. Do této skupiny řadíme:

- a) Dětské diagnostické ústavy – zde jsou děti podrobeny komplexnímu vyšetření, na základě kterého jsou dále umísťovány do dětských domovů nebo výchovných ústavů. Pobyt v diagnostickém ústavu trvá většinou po dobu 8 týdnů.
- b) Dětské domovy – zde jsou děti až do dosažení zletilosti nebo do ukončení přípravy na budoucí povolání (nejvýše 26 let), které jsou bez vážných poruch chování. Vzdělávání probíhá ve školách, které nejsou součástí dětského domova.
- c) Dětské domovy se školou – sem jsou zpravidla umísťovány děti ve věku od 6 let, které mají závažnější poruchy chování nebo děti s nařízenou ochranou výchovou. Výuka probíhá ve škole, která je většinou součástí dětského domova.

³² Martina Vančáková. Institucionální (ústavní) péče o dítě. *Virtuální knihovna NRP* [online]. [cit. 2017-02-26]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite/>

Dětské výchovné ústavy – jsou určeny pro děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, kterým byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova. Výjimečně jsou sem umíst'ovány děti ve věku od 12 let, pokud jsou poruchy v jejich chování natolik vážné, že nemohou být umístěny do dětského domova se školou.

I zde platí, že se ústavy snaží co nejvíce podobat rodině. Vychovatelé by měli být stálí (ženy i muži), měli by zde existovat malé a věkově smíšené skupiny apod. A hlavně, děti by zde měly pobývat pouze po nezbytně dlouhou dobu a pouze v případech, kdy není možné zajistit jim rodinnou péči.³³

5.2.3 Další formy ústavní péče

Poslední skupina zařízení je v gesci Ministerstva práce a sociálních věci a patří sem:

- a) Domovy pro osoby (děti) se zdravotním postižením – jsou zde umíst'ovány děti, jejichž zdravotní handicap vyžaduje zvláštní odbornou péči, která jim v domácí péči nemůže být poskytnuta.
- b) Zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči (ZDVOP) – je určeno pro děti všech věkových kategorií, které se ocitly v těžké životní situaci bez přiměřené péče nebo pro děti týrané či zneužívané. Délka pobytu dítěte v tomto zařízení je omezená na dobu 3 měsíců. Tato lhůta může být prodloužena, maximálně však na celkovou dobu pobytu do jednoho roku.³⁴

³³ Martina Vančáková. Institucionální (ústavní) péče o dítě. *Virtuální knihovna NRP* [online]. [cit. 2017-02-26]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite/>

³⁴ Martina Vančáková. Institucionální (ústavní) péče o dítě. *Virtuální knihovna NRP* [online]. [cit. 2017-02-26]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite/>

6 Praktická část

Praktická část této bakalářské práce je rozdělena do dvou kapitol. První kapitola podává prostřednictvím statistických údajů ucelený přehled o náhradní rodinné výchově. Jsou zde zmíněny například počty pěstounů, počty dětí svěřených do pěstounské péče nebo počty vyplacených dávek pěstounské péče. Údaje jsou zpracovány do tabulek a pro zpřehlednění jsou k nim vytvořeny grafy. Jednotlivé údaje budou porovnávány za období v letech 2010 až 2015 a vychází ze statistik, jež zpracovává Ministerstvo práce a sociálních věcí ve statistických ročenkách z oblasti práce a sociálních věcí a ročních výkazech o výkonu sociálně-právní ochrany dětí.³⁵ Údaje z roku 2016 ještě nebyly zpracovány, a proto zde nejsou uvedeny.

Druhá kapitola se zaměřuje na zhodnocení současného stavu pěstounské péče na přechodnou dobu, které bylo realizováno prostřednictvím dotazníku.

6.1 Náhradní rodinná výchova v číslech

6.1.1 Statistika náhradní rodinné péče na území České republiky

Tabulka 2 - Počet dětí umístěných do náhradní rodinné výchovy (vždy k 31.12.)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Celkem	14 618	14 976	15 498	16 174	17 530	18 151
(z toho postižených)	524	510	472	427	598	612

(Zdroj: statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí, MPSV)

V horním řádku tabulky je uveden celkový počet dětí, který byl evidován na konci daného roku a spodní řádek udává, kolik z těchto dětí bylo postižených. Postižené děti tedy zaujímají v průměru zhruba 3,2 % ze všech dětí, které jsou ročně umístěny do náhradní rodinné péče. Dále můžeme sledovat, že počet dětí, které jsou umisťovány do náhradní rodinné péče stále stoupá.

³⁵ Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí, MPSV, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/3869> [online]. [cit.4.3.2017].

Tabulka 3 - Počet dětí s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou (vždy k 31.12.)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Celkem	8913	8622	8174	7437	7756	6836

(Zdroj: statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí, MPSV)

Tabulka č. 3 naopak ukazuje, kolik dětí se ročně nachází v ústavní výchově. Pokud obě tabulky srovnáme, zjistíme, že existuje jakási přímá úměrnost mezi zvyšováním počtu dětí v náhradní rodinné péči a snižováním počtu dětí umístěných v ústavech.

6.1.2 Statistika pěstounské péče v České republice

Statistické údaje k pěstounské péči a PPPD jsou stejně jako v přechozí kapitole čerpány ze statistické ročenky MPSV ČR. Pěstounská péče na přechodnou dobu se však v praxi objevuje až od roku 2014, a to především kvůli již zmiňované novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která mimo jiné upravuje finanční zabezpečení rodin s dětmi v pěstounské, poručenské péči a péči na přechodnou dobu.³⁶ Až dobře fungující systém finančního zabezpečení tedy odstartoval faktickou existenci PPPD a je tedy možné srovnat její vývoj pouze mezi lety 2014 až 2015.

Tabulka 4 - Počet pěstounů (vždy k 31.12. daného roku)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
PPPD					421	654
Klasická PP	8 504	9 302	10 188	11 417	10 244	10 467

(Zdroj: roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí, MPSV, vlastní zpracování)

³⁶ Co nového přináší novela o sociálně-právní ochraně. *Středisko náhradní rodinné výchovy* [online]. ©2013-2016[cit.2017-03-04]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/co_noveho_prinasi_novela_zakona_o_socialne_pravni_ochrane

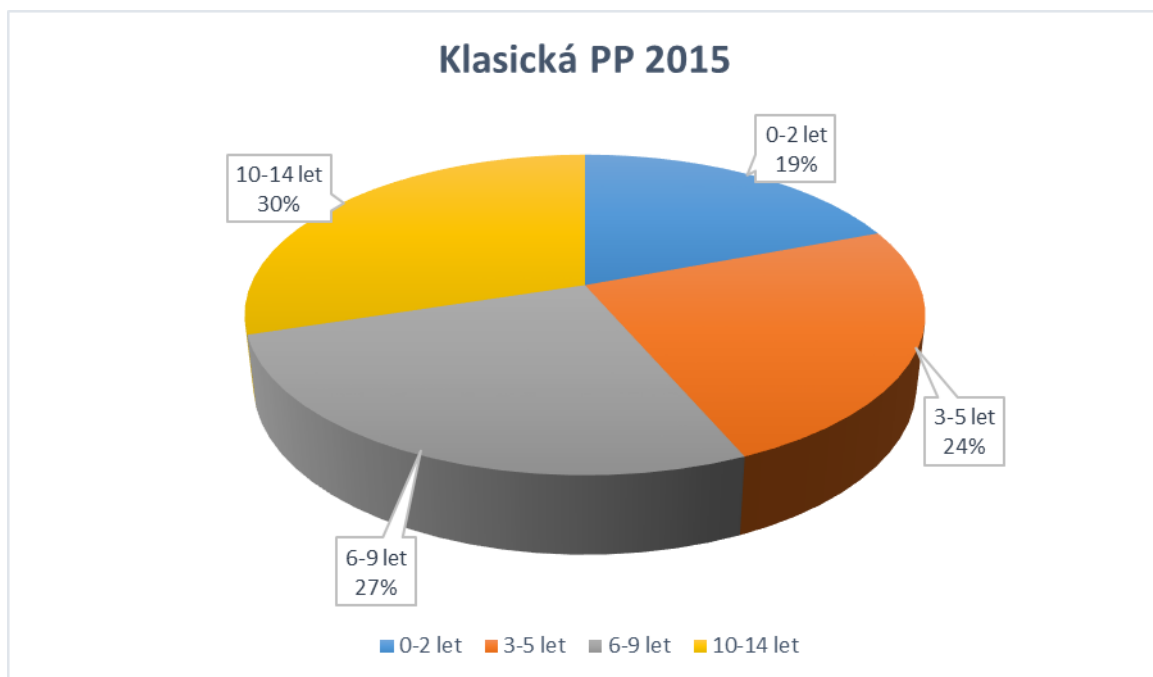
Tabulka 5 - Počet dětí svěřených do PP v letech 2014-2015

	2014					2015				
	Ve věku				celkem	Ve věku				celkem
	0-2 let	3-5 let	6-9 let	10-14 let		0-2 let	3-5 let	6-9 let	10-14 let	
Klasická PP	396	498	541	690	2218	348	441	482	542	1 941
PPPD	370	39	20	19	450	477	55	39	38	614

(Zdroj: roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí, MPSV, vlastní zpracování)

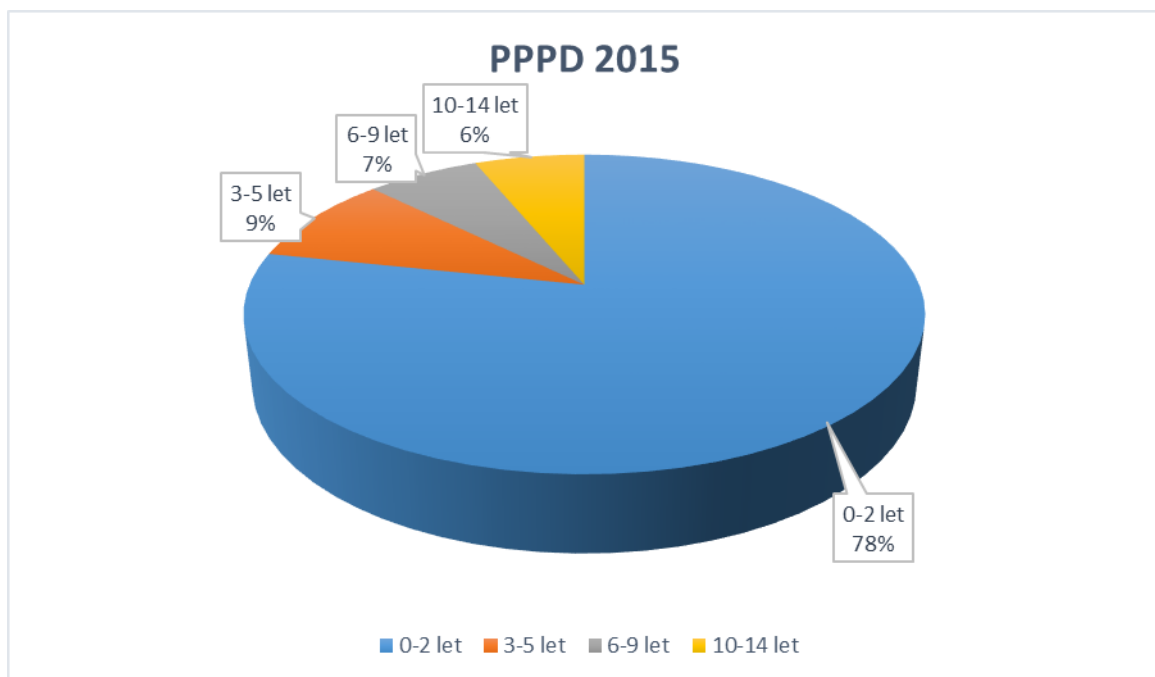
V této tabulce jsou uvedeny počty dětí, které byly ve sledovaných dvou letech svěřeny do klasické pěstounské péče nebo do pěstounské péče na přechodnou dobu. Počty dětí jsou rozděleny dle věkové skupiny.

Obrázek 3 - Věková kategorie dětí umístěných do klasické PP v roce 2015

Na obrázku č. 3 je viditelné, že věkové kategorie dětí, které byly v roce 2015 umístěny do klasické pěstounské péče, jsou téměř vyrovnané. Se zastoupením 30 % lehce převažuje skupina dětí ve věku od 10 do 14 let.

Obrázek 4 - Věková kategorie dětí umístěných do PPPD v roce 2015

Oproti tomu na obrázku č. 4 je naprosto zřejmé, že do pěstounské péče na přechodnou dobu jsou umísťovány hlavně malé děti od narození do 2 let věku. Tato skutečnost odpovídá původním záměrům, které vedly ke zřízení institutu PPPD, a totiž úplnému zrušení kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do 3 let. První dny po narození dítěte jsou rozhodující pro jeho následný vývoj a je tudíž nezbytné zajistit mu možnost vyrůstat v náhradní rodině. Podle Miloslava Macely³⁷ se v prvních měsících života kojence vytvářejí nervové spoje, které ovlivňují emoce. Pokud dítě nemá jednu blízkou osobu, tyto spoje nevzniknou a jedná se o nevratné poškození. Podle informací z Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky však v roce 2015 bylo evidováno 31 takovýchto zařízení, která ve sledovaném roce přijala 1 666 dětí.

6.1.3 Počet vyplacených dávek pěstounské péče na území České republiky

V teoretické části jsou popsány jednotlivé dávky, jejich výše a četnost vyplacení. V následující tabulce jsou sepsány výdaje za jednotlivé dávky PP během let 2010 až 2015. Poslední řádek tabulky pak udává celkový součet všech vyplacených dávek v jednotlivých letech.

³⁷ PhDr. Miloslav Macela, ředitel odboru rodiny a dávkových systémů MPSV ČR pro idnes.cz (dostupné na http://zpravy.idnes.cz/gottwaldovy-kojenecke-ustavy-konci-nahradi-je-pestouni-a-asistenti-115-/domaci.aspx?c=A110823_210221_domaci_abr 4.3. 2017)

Tabulka 6 - Dávky PP vyplacené v letech 2010-2015

		2010	2011	2012	2013	2014	2015
Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	počet	119 197	125 182	133 275	149 149	167 889	182 979
	(tis. Kč.)	516 017	549 618	634 450	799 081	908 833	988 906
Odměna pěstouna	počet	127 529	128 783	107 605	114 463	128 875	140 949
	(tis. Kč)	471 115	504 403	583 148	1 190 514	1 423 955	1 624 531
Příspěvek při převzetí dítěte	počet	1 601	1 622	1 718	2 272	2 442	2 250
	(tis. Kč)	14 046	14 316	14 857	19 988	21 487	19 942
Příspěvek na zakoupení vozidla	počet	58	57	62	342	183	196
	(tis. Kč)	4 220	4 335	3 692	28 706	12 238	12 154
Příspěvek při ukončení pěstounské péče	počet	V letech 2010–2013 nebyl ještě tento příspěvek vyplácen.			537	651	766
	(tis. Kč)				13 375	16 175	18 975
Celkem (v tis. Kč)		1 005 398	1 072 672	1 236 147	2 051 664	2 382 689	2 664 508

Je ale také nutné podat o těchto dávkách i ucelený pohled, dávky PP jsou totiž jednou ze složek sociálních dávek, které tvoří významnou složku výdajů státního rozpočtu. V roce 2015 činily výdaje na sociální dávky 514,3 mld. Kč. Rozhodující část sociálních dávek tvoří výdaje na důchody, které jsou dány demografickým vývojem i vyšší mírou nezaměstnanosti. Dávky PP společně s dávkami státní sociální podpory zaujímají pouze 8 % z celkové částky sociálních dávek.³⁸ (viz. následující graf)

³⁸ *Státní rozpočet 2015 v kostce: informační příručka Ministerstva financí České republiky.*

Obrázek 5 - Výdaje za sociální dávky 2015

(Zdroj: *Státní rozpočet 2015 v kostce: informační příručka Ministerstva financí České republiky.*, vlastní zpracování)

6.2 Zhodnocení současného stavu tzv. profesionální pěstounské péče

Jak již bylo zmíněno, tato kapitola praktické části se pokouší metodou kvantitativního výzkumu podat ucelený přehled o současném stavu pěstounské péče na přechodnou dobu.

6.2.1 Cíl průzkumu

Teoretická část práce popisovala jednotlivé formy náhradní rodinné péče, k nimž se řadí i péče pěstounská. Cílem práce je zhodnotit současný stav pěstounské péče na přechodnou dobu a určit pozitiva a negativa tohoto poměrně nového institutu.

6.2.2 Metoda průzkumu

Pro zhodnocení stavu pěstounské péče na přechodnou dobu byla zvolena metoda kvantitativního výzkumu, pomocí dotazníku měli pěstouni na přechodnou dobu možnost vyjádřit svůj názor na současný stav tohoto institutu. Dotazník se skládal ze 14 otázek a obsahoval otázky uzavřené, polootevřené i otevřené (viz. příloha č. 1).

6.2.3 Charakteristika respondentů

V roce 2015 bylo v České republice k 31.12. evidováno 654 pěstounů na přechodnou dobu. Dotazník vyplnilo 60 respondentů, což představuje zhruba 9 % z celkového počtu.

6.2.4 Výsledky dotazníkového šetření

V úvodu dotazníku byly respondentům pokládány obecné otázky na jejich pohlaví, věk nebo nejvyšší dosažené vzdělání.

Obrázek 6 - Jaká je vaše věková kategorie?

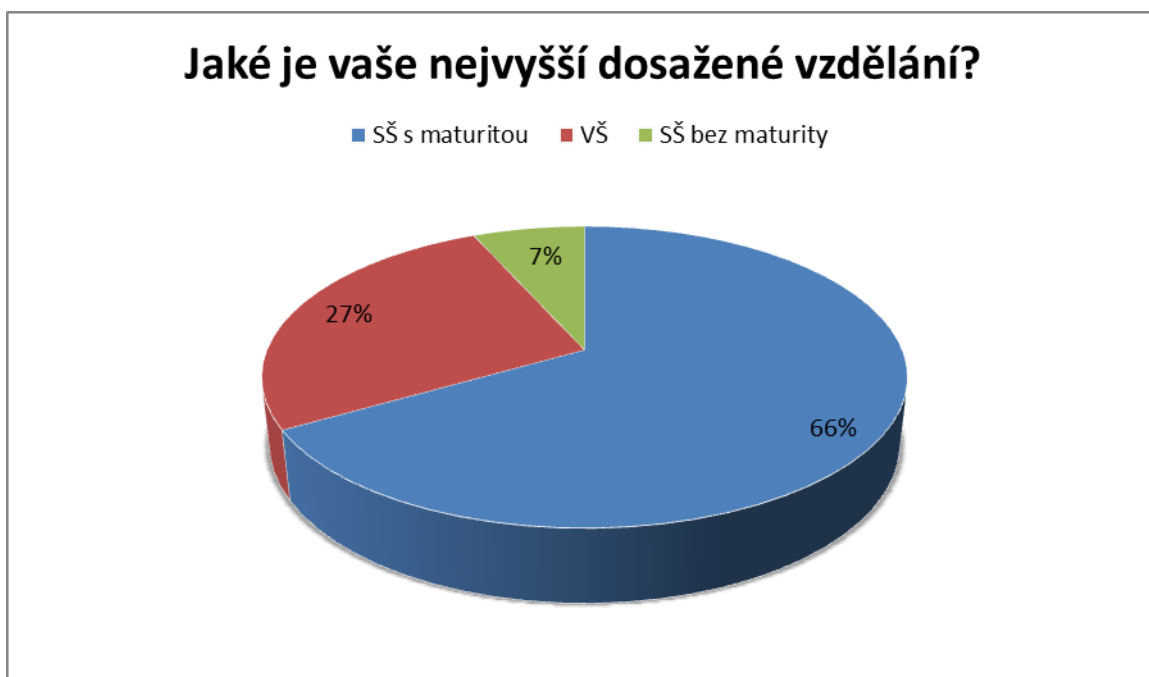

Dle první otázky byli všichni respondenti tohoto dotazníku ženského pohlaví. Druhá otázka byla zaměřená na věkovou kategorii. Jak je viditelné na obrázku č. 6 většina pěstounek byla ve věku 45-54 let, což odpovídá metodice MPSV o výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu, kde je uvedeno, že pokud mají žadatelé o pěstounskou péči na přechodnou dobu vlastní dítě, mělo by být minimálně ve věku 8-10 let.³⁹

³⁹ Pěstounská péče na přechodnou dobu. *Metodika MPSV k PPPD březen 2013*[online]. ©2013 [cit. 2017-03-10]. Dostupné z: <https://www.rpp.cz/inpage/metodika-mps-v-k-pppd-brezen-2013/>

Třetí otázka byla zaměřená na dosažené vzdělání pěstounů. Zde byla nejvíce zastoupena možnost Střední škola s maturitou. Vzhledem k tomu, že osoby pečující a osoby v evidenci jsou povinné účastnit se různých školení a zvyšovat si tak svoji kvalifikaci, není jejich dosažené vzdělání rozhodujícím faktorem pro péči o dítě.

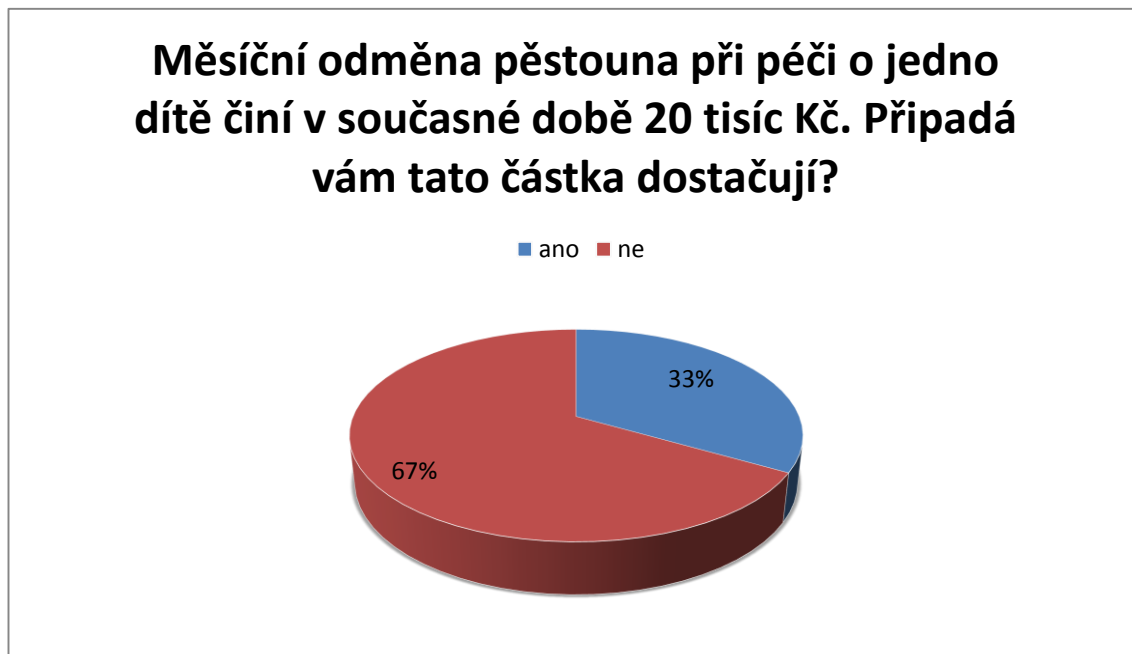
Obrázek 7 - Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

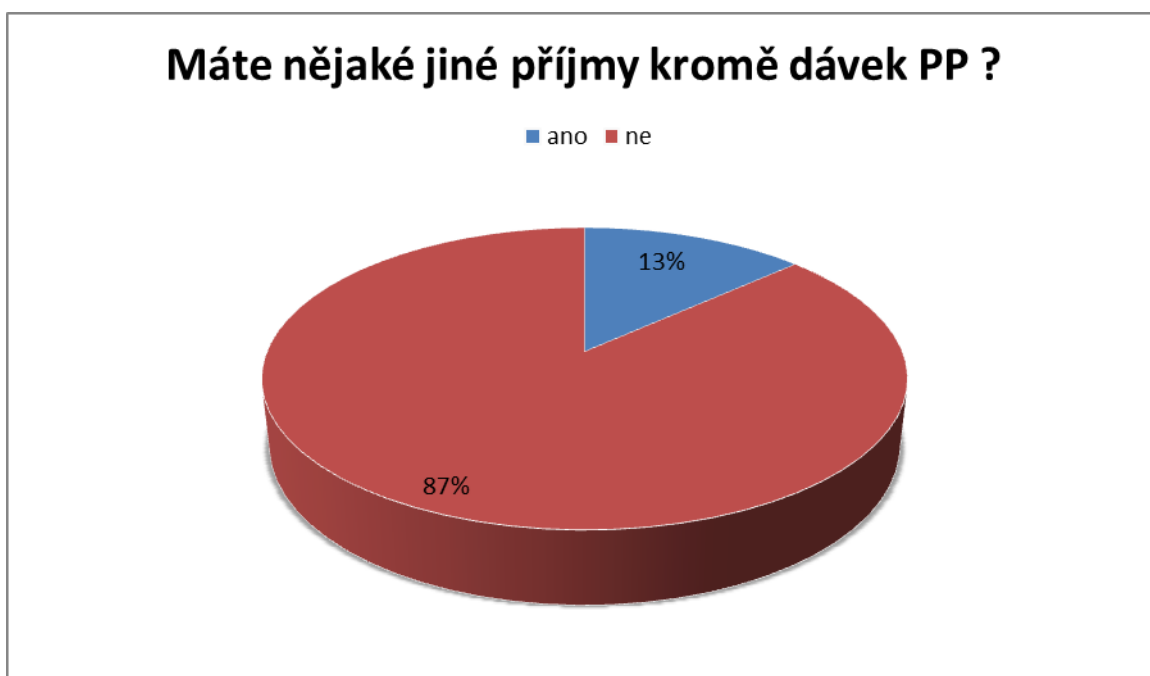
Obrázek 8 - Žijete sám/sama nebo s manželkou či manželem?

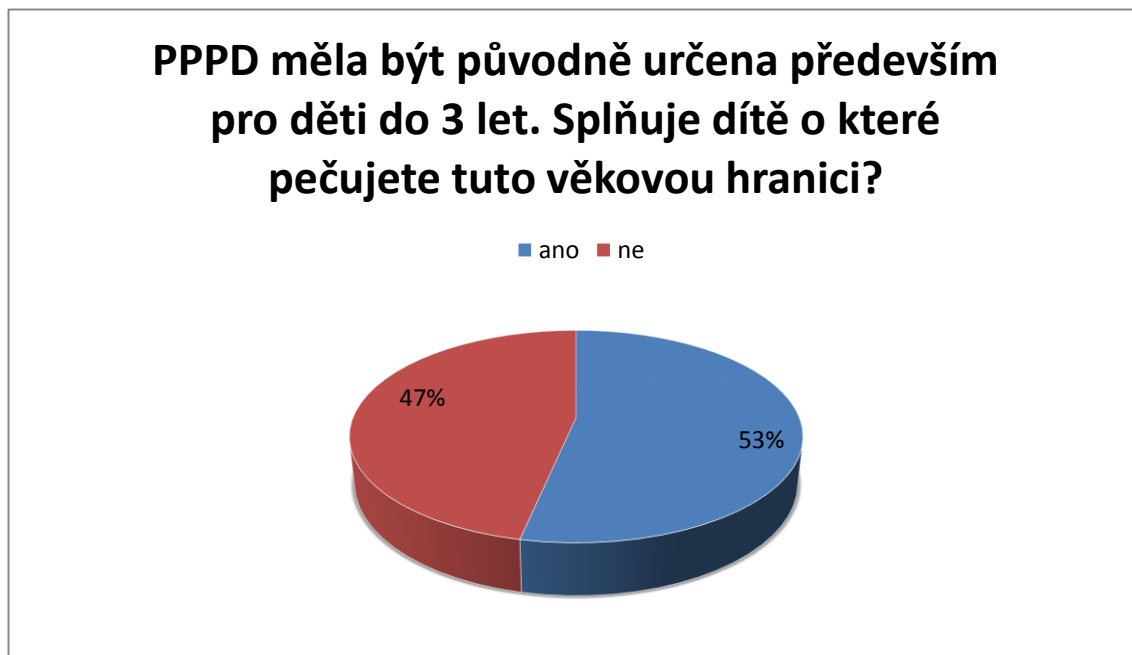
Obrázek 9 - Měsíční odměna pěstouna při péči o jedno dítě činí v současné době 20 tisíc Kč. Připadá vám tato částka dostačující?

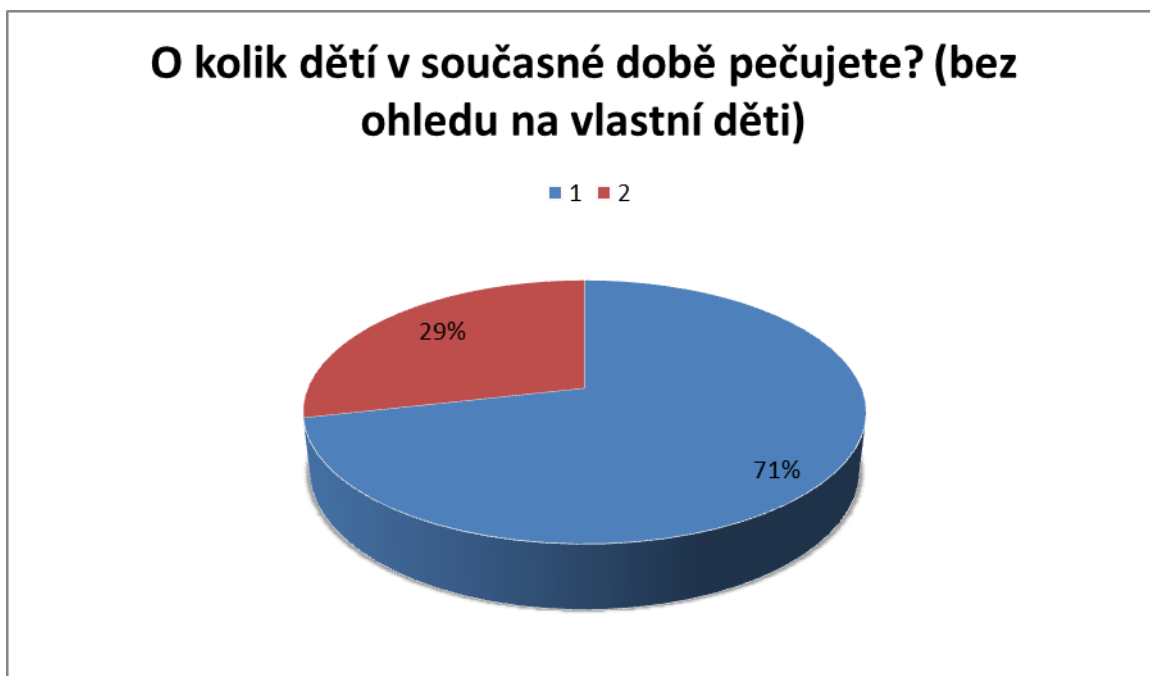
Obrázek 10 - Máte nějaké jiné příjmy kromě dávek PP?

Obrázek 11 - PPPD měla být původně určena především pro děti do 3 let. Splňuje dítě o které pečujete tuto věkovou hranici?

Obrázek 12 - O kolik dětí v současné době pečujete? (bez ohledu na vlastní děti)

Obrázek 13 - Byla vám dána možnost vybrat si věkovou skupinu dětí o které chcete pečovat?

Otázka č. 11 a 12 jsou otázky otevřené a měly za úkol zjistit, jaké hlavní výhody a nevýhody PPPD vnímají samotní pěstouni.

Otázka č. 11 Jaké jsou podle vás hlavní výhody pěstounské péče na přechodnou dobu?

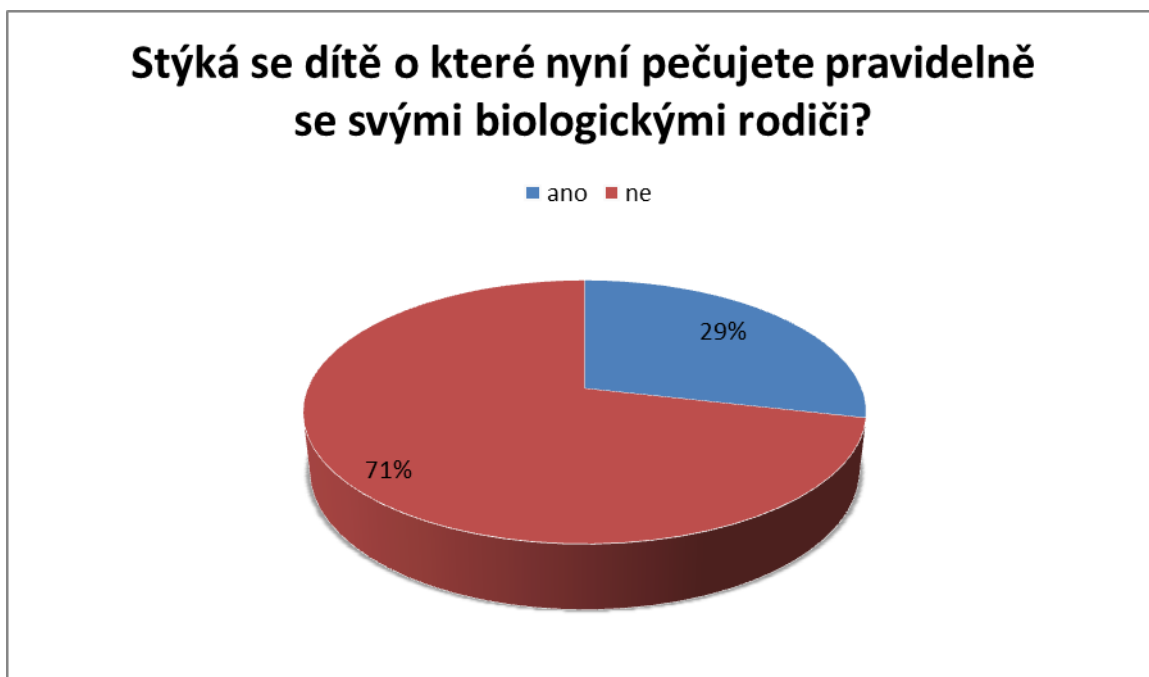
Na tuto otázku byla nejčastější odpověď, že dítě nemusí být vychováváno v ústavní péči a může se tedy zdravě vyvíjet v láskyplném rodinném prostředí. Většina respondentů tedy otázku pojala ze strany dětí a výhod, které jim to přináší. Našly se ale i odpovědi ze strany pěstounů, např. že jako výhodu vnímají to, že mohou pomáhat opuštěným dětem nebo že mohou vykonávat práci, kterou mají rádi v pohodlí svého domova a možnost sledovat výsledky jejich úsilí na konkrétním dítěti.

Otázka č. 12 Jaké jsou podle vás hlavní nevýhody pěstounské péče na přechodnou dobu?

Na tuto otázku již byly odpovědi mnohem rozmanitější. Mezi nejčastější označovanou nevýhodou patřilo časové omezení PPPD, která smí ze zákona trvat pouze 1 rok. Často se prý pak stává, že dítě, které bylo rok vychováváno s láskou v rodinném prostředí nakonec stejně musí být umístěno do ústavu. Další nevýhody jsou podle pěstounů ztráta jejich soukromí, pomalé rozhodování soudů a úřadů nebo například nemožnost si cokoli

naplánovat (pěstouni předem neví, jak dlouhý čas u nich dítě stráví nebo naopak kdy jim bude další dítě svěřeno).

Obrázek 14 - Stýká se dítě, o které nyní pečujete, pravidelně se svými biologickými rodiči?

Obrázek 15 - Jak dlouho zhruba trvalo období mezi podáním žádosti o výkon PPPD a přijetím dítěte do rodiny?

6.3 Shrnutí

V roce 2015 bylo na dávkách pěstounské péče vyplaceno 2,66 miliardy korun a celkové výdaje státního rozpočtu činily 1 218,5 miliardy korun. Dávky pěstounské péče tedy pro státní kasu zaujímají pouze zhruba 0,22 %. Je tedy v zájmu státu, aby vláda dodržela svůj slib a opravdu ukončila existenci kojeneckých ústavů a pokusila se minimalizovat počet ostatních zařízení pro výkon ústavní péče. Podle statistické ročenky MPSV ČR se sice počty dětí svěřených do ústavní péče zmenšují, ale například počet kojeneckých ústavů ke konci roku 2015 se od roku 2010 zmenšil pouze ze 34 na 31 zařízení.⁴⁰

Výsledky dotazníkového šetření ukazují, že většina pěstounů na přechodnou dobu jsou ženy a 72 % ze 60 dotazovaných bylo ve věku 45-54 let. Nejvyšší dosažené vzdělání u 66 % dotazovaných bylo středoškolské s maturitou. Nejčastější odpovědí na otázku, jak dlouho se věnují pěstounské péči na přechodnou dobu byla odpověď 1 rok (33,33%) a s přibývajícimi roky se procento výskytu snižovalo. Na otázku, zda pěstoun žije v domácnosti sám nebo s partnerem či manželem odpověděla většina respondentů, že sdílí domácnost se svým partnerem. Pouze 27 % respondentů odpovědělo, že žijí sami.

Další dvě otázky se týkaly ekonomické stránky věci. Otázka č. 6 zjišťovala, zda jsou pěstouni spokojeni s odměnou pěstouna, která je jim vyplácena. Zde byla jednoznačně v převaze negativní odpověď. Za dostačující tuto částku považuje pouze 33 % dotazovaných. 13 % dotazovaných pak má i jiné příjmy než jen dávky PP. Další otázka zjišťovala stáří umístěných dětí do PPPD. Původní ideou tohoto institutu totiž bylo postupné utlumování kojeneckých ústavů (ty jsou určeny pro děti od narození do 3 let věku) a tak by věk umístěných dětí měl odpovídat tomuto rozmezí. Z dotazníku ovšem vyplynulo, že o dítě od 0-3 let pečuje pouze 53 % pěstounů. Je také zajímavé, že možnost zvolit si věkovou skupinu dítěte mělo pouhých 14 % dotazovaných. Zbylí pěstouni mají v krátkodobé péči dítě starší 3 let. Většina dotazovaných (71%) má v současné době v péči pouze jedno dítě. Zajímavá otázka se také týká styku dítěte s jeho biologickými rodiči.

⁴⁰ Zdravotnická ročenka České republiky. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [online]. © ÚZIS ČR 2010-2017 [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/node/7693>

Pouze 29 % dětí, které jsou v péči dotazovaných pěstounů se totiž pravidelně stýká se svou biologickou rodinou. A konečně poslední otázka měla za úkol zjistit, jak dlouhou dobu trvalo rozmezí mezi podáním žádosti o výkon PPPD a umístěním prvního dítěte do rodiny. Zde mělo 36 % pěstounů zkušenost s dlouhým čekáním na vyřízení žádosti, přesněji uvedli, že se jednalo o 2 roky.

7 Závěr

Cílem této práce bylo zpřehlednit současné formy náhradní rodinné výchovy a detailněji přiblížit problematiku pěstounské péče, a to zejména s ohledem na novelu zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2013. Ta mimo jiné klade důraz na to, aby dítě vyrůstalo, pokud možno, v rodinném prostředí a dává si za cíl postupné utlumení ústavní výchovy a zrušení kojeneckých ústavů. Omezit ústavní výchovu je zapotřebí jak ze zdravotního a psychologického hlediska dětí (umístění dítěte do ústavu v jeho raném věku znemožní vznik nervových spojů, které ovládají emoce) tak z hlediska ekonomického. Průměrné měsíční náklady na 1 dítě v ústavní výchově jsou totiž minimálně dvojnásobkem hodnoty, jenž je vyplácena měsíčně státem za jedno dítě umístěné v pěstounské péči. V případě kojeneckých ústavů pak hovoříme až o trojnásobku částky.

Ideální náhradou je v případě kojeneckých ústavů pěstounská péče na přechodnou dobu, která reálně v ČR funguje až od roku 2014, kvůli předchozí nutné úpravě hmotného zabezpečení pěstounů. V současné době činí odměna pěstouna na přechodnou dobu 20 tisíc korun za měsíc (pokud pečuje o jedno dítě), ale vzhledem k tomu, že je odměna považována za příjem ze závislé činnosti, je čistá vyplácená částka mnohem menší. Z tohoto důvodu se zdá většině pěstounů tato částka nedostačující. Dalším negativem, které bylo často pěstouny zmiňováno je zdlouhavé jednání soudů, které v případě nutnosti rychlého jednání celou situace spíše komplikuje.

V neposlední řadě by bylo krokem vpřed, kdyby se stát snažil problematiku náhradní rodinné péče více medializovat a zvýšit tak informovanost obecné veřejnosti.

8 Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura:

ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině: [nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině]*. Přeložil Petra VLČKOVÁ. Praha: Portál, 2001. ISBN 8071785784.

KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 8071786373.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 8073150042.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 8085282836.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 8071783048.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. Psychologická literatura. ISBN 8004252362.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997. ISBN 8071695874.

Státní rozpočet 2015 v kostce: informační příručka Ministerstva financí České republiky. Praha: Ministerstvo financí, 2015. ISBN 9788085045741

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 9788026200659.

Internetové zdroje:

Kdo může adoptovat. Středisko náhradní rodinné péče [online]. ©2013-2016 [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/kdo_muze_adoptovat

Mezinárodní adopce. Středisko náhradní rodinné péče [online]. ©2013-2016 [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/mezinarodni_adopce

Ústavní péče. Středisko náhradní rodinné výchovy [online]. ©2013-2016 [cit. 2017-02-18]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/ustavni_pece

Co nového přináší novela o sociálně-právní ochraně. *Středisko náhradní rodinné výchovy* [online]. ©2013-2016 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/co_noveho_prinasi_novela_zakona_o_socialne_pravni_ochrane

Martina Vančáková. Institucionální (ústavní) péče o dítě. *Virtuální knihovna NRP* [online]. [cit. 2017-02-26]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite/>

PhDr. Miloslav Macela. Rozbor nákladů jednotlivých typů služeb péče o ohrožené děti. Praha: *Deník veřejné správy* [online]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6642305#pozn3>

Legislativa a systém sociálně-právní ochrany. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. ©2013 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14304>

Ústavní soud otevřel registrovaným partnerům cestu k osvojení dětí. *Česká televize* [online]. © Česká televize 1996 – 2017 [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1830515-ustavni-soud-otevrel-registrovanym-parum-cestu-k-adopci-deti>

Dysfunctional Families: Recognizing and Overcoming Their Effects, Kansas state University, [online]. ©1993,1997 [cit. 2017-01-14]. Dostupné z: <https://www.k-state.edu/counseling/topics/relationships/dysfunc.html>

Pěstounská péče na přechodnou dobu. *Metodika MPSV k PPPD březen 2013* [online]. ©2013 [cit. 2017-03-10]. Dostupné z: <https://www.rpp.cz/inpage/metodika-mps-v-k-pppd-brezen-2013/>

Zdravotnická ročenka České republiky. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [online]. © ÚZIS ČR 2010-2017 [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/node/7693>

Právní předpisy:

Nový občanský zákoník: zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012

Zákon č. 94/2963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Ostatní literatura:

KUBÍČKOVÁ, Hana. *Dítě - rodina - instituce, aneb, Jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011. ISBN 978-80-7464-017-9.

9 Seznam obrázků

Obrázek 1 - Schéma náhradní rodinné výchovy	19
Obrázek 2 - Schéma náhradní výchovy	33
Obrázek 3 - Věková kategorie dětí umístěných do klasické PP v roce 2015	38
Obrázek 4 - Věková kategorie dětí umístěných do PPPD v roce 2015	39
Obrázek 5 - Výdaje za sociální dávky 2015	41
Obrázek 6 - Jaká je vaše věková kategorie?	42
Obrázek 7 - Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?	43
Obrázek 8 - Žijete sám/sama nebo s manželkou či manželem?	43
Obrázek 9 - Měsíční odměna pěstouna při péči o jedno dítě činí v současné době 20 tisíc Kč. Připadá vám tato částka dostačující?	44
Obrázek 10 - Máte nějaké jiné příjmy kromě dávek PP?	44
Obrázek 11 - PPPD měla být původně určena především pro děti do 3 let. Splňuje dítě o které pečujete tuto věkovou hranici?	45
Obrázek 12 - O kolik dětí v současné době pečujete? (bez ohledu na vlastní děti).....	45
Obrázek 13 - Byla vám dána možnost vybrat si věkovou skupinu dětí o které chcete pečovat?	46
Obrázek 14 - Stýká se dítě, o které nyní pečujete, pravidelně se svými biologickými rodiči?	47
Obrázek 15 - Jak dlouho zhruba trvalo období mezi podáním žádosti o výkon PPPD a přijetím dítěte do rodiny?.....	47

10 Seznam tabulek

Tabulka 1 - Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	26
Tabulka 2 - Počet dětí umístěných do náhradní rodinné výchovy (vždy k 31.12.)	36
Tabulka 3 - Počet dětí s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou (vždy k 31.12.)	37
Tabulka 4 - Počet pěstounů (vždy k 31.12. daného roku)	37
Tabulka 5 - Počet dětí svěřených do PP v letech 2014-2015.....	38
Tabulka 6 - Dávky PP vyplacené v letech 2010-2015.....	40

11 Seznam zkratk

PP	Pěstounská péče
PPPD	Pěstounská péče na přechodnou dobu
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí

12 Přílohy

12.1 Příloha č. 1 – Dotazník

Vážená paní, vážený pane,

chtěla bych Vás poprosit o vyplnění krátkého dotazníku, který je součástí výzkumu prováděného v rámci mé bakalářské práce zaměřené na náhradní rodinnou péči. Vaše odpovědi budou pokládány za důvěrné a budou zpracovány a prezentovány se zachováním plné anonymity.

Za vyplnění tohoto dotazníku Vám předem děkuji,
Romana Večeřová, Provozně ekonomická fakulta, ČZU

1. Jaké je vaše pohlaví?

- Žena
- Muž

2. Jaká je vaše věková kategorie?

- 18-25 let
- 26-34 let
- 35-44 let
- 45-54 let
- 55 a více let

3. Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- Základní
- SŠ bez maturity / vyučení v oboru
- SŠ s maturitou
- VŠ
- Jiné (PhD, ...)

4. Žijete sám/sama nebo s manželkou či manželem?

- Sám / sama
- S manželkou / manželem

5. Jak dlouho jste již pěstounem na přechodnou dobu?

- ...

6. Měsíční odměna pěstouna při péči o jedno dítě činí v současné době 20 tisíc Kč. Připadá vám tato částka dostačující?

- Ano

- Ne

7. Máte i nějaké jiné příjmy kromě dávek PP?

- Ano
- Ne

8. Pěstounská péče na přechodnou dobu měla být původně určena především pro děti do 3 let. Splňuje dítě o které pečujete tuto věkovou hranici?

- Ano
- Ne, je starší

9. O kolik dětí v současné době pečujete? (bez ohledu na vlastní děti)

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

10. Byla vám dána možnost vybrat si věkovou skupinu dítěte o které chcete pečovat?

- Ano
- Ne

11. Jaké vnímáte hlavní výhody pěstounské péče na přechodnou dobu?

- ...

12. Jaké jsou podle vás hlavní nevýhody pěstounské péče na přechodnou dobu?

- ...

13. Stýká se dítě, o které nyní pečujete, pravidelně se svými biologickými rodiči?

- Ano
- Ne

14. Jak dlouho zhruba trvalo období mezi podáním žádosti o výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu a přijetím prvního dítěte do rodiny?

- ...